

Hodnoty ve vzdělávání

Vychází jako příloha Učitelského měsíčníku 2/2024

Hodnoty ve vzdělávání

Vychází jako příloha Učitelského měsíčníku 2/2024

Řízení školy

OBSAH

ÚVOD – Hodnoty ve vzdělávání Markéta Beková	5
Hodnoty učíme studenty tím, jak sami žijeme a jak se k nim chováme 	
Klára Šimáčková Laurenčíková	7
Hodnotový rámec pro nové rámcové vzdělávací programy 	
Matěj Bulant	9
Jak vznikalo Desatero o vzdělávání SKAV 	
Radka Hrdinová	11
Charakter: priorita vzdělávání, které má budoucnost 	
Jan Hábl	14
Wellbeing ve vzdělávání není luxus, ale východisko 	
Silvie Pýchová	16
Hodnotový rámec umožňuje sborově táhnout za jeden provaz 	
Milan Kotík	20
Erasmus+ jako prostředek internacionalizace i seberozvoje 	
Michal Uhl	25
Informační gramotnost je nejlepší výbava k obraně státu ve 21. století 	
Bob Kartous	29
Pět kroků ke vzdělávání pro udržitelnou budoucnost 	
Petr Daniš	32
Patří podnikavost mezi hodnoty ve vzdělávání? 	
Josef Müller	35
Pomáhat nezištně druhým je klíčová kompetence 	
Tomáš Vokáč	38

Zvídavost je klíčovým předpokladem úspěchu 	
Matt Field	41
Hrdinství ve vzdělávání 	
Dominika Kopčiková, Tomáš Spáčil	42
Proč musejí iniciativní mladí lidé měnit budoucnost a být přitom hodnotově ukotveni? 	
Tomáš Hazlbauer	45
Pěstování demokratických hodnot je investicí do budoucnosti 	
Bára Stárková	48
Jak ve školách žít a připomínat hodnotu humanismu? 	
Eva Lustigová	50
Všechno začíná setkáním 	
David Macek	53
Hodnotový svět pohledem generace Z 	
Adéla Kunderátová	55
Škola jako učebnice 	
Martina Viktorie Kopecká	59

HODNOTY VE VZDĚLÁVÁNÍ

Působivý experiment z šedesátých let 20. století realizoval Robert Rosenthal s Lenorem Jacobsonem. Dnes je tento experiment znám pod pojmem *Pygmalion in the Classroom*. Princip byl jednoduchý. Žákům na základní škole vědci rozdali testy, přičemž učitelům řekli, že jde o měření IQ žáků a o zjišťování studijních předpokladů. Poté vybrali žáky s průměrnými výsledky, ale učitelům sdělili, že tito žáci byli vyhodnoceni jako nadprůměrně inteligentní. Po čase začali tito studenti skutečně dosahovat nadprůměrných výsledků, a to kvůli tomu, že k nim učitelé přistupovali jinak než k ostatním studentům. Věnovali jim více času, vyvolávali je v hodinách i je více chválili, a tím zvyšovali jejich motivaci a sebedůvěru, což vedlo k lepším výsledkům. Pygmalion efekt ve třídě, kdy pozitivní očekávání vede k pozitivnímu výsledku, ukazuje, že to, čemu ve třídě věříme, velmi ovlivňuje naši každodenní práci. Proto jsme se v únorové příloze Učitelského měsíčníku rozhodli věnovat něčemu zdánlivě tak abstraktnímu, jako jsou hodnoty ve vzdělávání. Pojmenovat si hodnotové rámce je ale pro pedagogickou činnost klíčové. Nejen že dávají našemu úsilí jasný cíl i smysl, stávají se také nosným východiskem pro tvorbu normativních dokumentů, jako je tomu např. při práci na revizích rámcových vzdělávacích programů. Sdílení hodnotových rámců napříč pedagogickým sborem může přispívat k větší soudržnosti, jak říká v rozhovoru Milan Kotík. Jako „země učitele národů“ máme také historický odkaz v podobě Jana Amose Komenského, který je aktuální i pro dnešní dny a ožívá prací pana profesora Hábla, který připomíná, že nestačí znát dobré a chtít dobré. Musíme také konat dobré, i když se nikdo nedívá. Hodnoty nejlépe učíme studenty tím, jak žijeme a jak se k nim chováme – tuto skutečnost trefně v textu poznamenává vládní zmocněnkyně pro lidská práva Klára Šimáčková Laurenčíková. A jak říkával během našich přednášek na FF UK pan docent Jiří Pelikán – nejdůležitější v životě je zanechat po sobě stopu vedoucí k prameni čisté vody.

Vážení čtenáři, přeji vám podnětné čtení.

Markéta Beková, šéfredaktorka EduRevue,
Národní pedagogický institut ČR

Klára Šimáčková Laurenčíková,
vládní zmocněnkyně pro lidská práva
a zakladatelka ČOSIV

Hodnoty učíme studenty tím, jak sami žijeme a jak se k nim chováme

KLÁRA ŠIMÁČKOVÁ LAURENČÍKOVÁ

Vzdělávání představuje klíčový pilíř formování charakteru a hodnot studentů i společnosti jako celku. Jako společnost nutně potřebujeme mladým lidem i sami sobě připomínat, jaký mají lidská práva význam pro náš každodenní život a jaké výhody nám přináší péče o zachování demokracie. Ve školním prostředí však není dostatečné pouze mluvit o hodnotách; je nezbytné tyto hodnoty aktivně žít.

Při diskusích s mladými lidmi se často setkávám s tím, že je na školách zřízen dětský parlament, dětem je dán prostor se vyjádřit, avšak ve skutečnosti mohou ovlivnit pouze rozhodnutí s nízkou až žádnou důležitostí, jako je konání sportovních akcí školy nebo rozmístění věšáků na oblečení.

Často pak od nich slyším nadměrně relevantní podněty, jako je absence probrání moderních dějin v kontrastu s několikanásobným opakováním látky dávné historie, která pro ně zas tak přínosná není. I v důsledku nedostatku času se děti neučí o organizacích a dokumentech lidských práv, není jim vysvětleno, k čemu jim jsou práva dobrá, a možnosti, kam se mohou obrátit, pokud jejich práva někdo porušuje. Žáci nejsou vedeni k diskusi a kritickému pohledu na informace. Nenaucí se dovednosti, které budou potřebovat v praxi, jako je finanční gramotnost či vyplnění dotazníků. Nikdo je neučí, jak zvládat zátěž, jak si udržet zdravé vztahy, ať už osobně, či online, jak řešit konflikty a kde hledat pomoc.

Studenti by neměli být pouze pasivními účastníky vzdělávacího procesu. Jejich názory a iniciativa si zasluhují stejný respekt, jako mají postoje a činnosti dospělých. Měli by tedy mít možnost aktivně se podílet na rozhodování o záležitostech, které přímo ovlivňují jejich vzdělání a prostředí, ve kterém tráví velkou část svého dne. Díky tomu si studenti hodnoty zvnitřní a přijmou je za své. Zároveň se naučí nést zodpovědnost za svá rozhodnutí; jedná se přece jenom o jejich život. Takový přístup tak otevírá dveře ke svobodě, kreativitě i kultuře zdravých vztahů.

Demokratické procesy musí být zakotveny v samotné školní struktuře. Založení školního parlamentu je pak jen prvním krokem v účinné participaci dětí. Pro umožnění

diskuse je zásadní vytvářet bezpečné a respektující prostředí. Školy by měly být místem, kde není pouze tolerováno, ale kde je aktivně podporováno různorodé spektrum názorů a kulturních odlišností. Tím studenti získají schopnost porozumět odlišným pohledům, rozvíjet konstruktivní diskuse a pracovat s odlišností. A naslouchat bychom jim pak měli hlavně my, dospělí.

V těchto všech bodech je samozřejmě zásadní role jednotlivých (ne)pedagogických pracovníků a pracovníc. Jsou to klíčoví průvodci vzděláváním, mají mimořádný vliv na formování hodnot studentů. Jejich postoje a praktiky by měly reflektovat demokratické hodnoty. Tímto způsobem se stávají vzory pro studenty, ukazují, jak tyto hodnoty mohou být integrovány do každodenního života, a představují živé příklady, které mohou inspirativně formovat budoucí generaci. Je potřeba si takových lidí vážit a ve školství je udržet. A já věřím, že se vynaložené úsilí několikrát vrátí a naopak může učitelům ulevit, když ustoupí do pozadí a nechají část práce na dětech.

Vzdělávání, které nejen předává informace, ale formuje charaktery a hodnoty, je klíčem k budoucí generaci aktivních a odpovědných občanů. Vždyť o co jiného nám má jít? Nechme se inspirovat touto vizí, abychom společně utvářeli svět, kde jsou lidská práva a demokratické hodnoty nejenom naučené, ale především žité v běžném životě každého jednotlivce.

Hodnotový rámec pro nové rámcové vzdělávací programy

MATĚJ BULANT

Když byla v roce 2021 publikována zpráva Mezinárodní komise pro budoucnost vzdělávání UNESCO „A New Social Contract for Education“, řadu odborníků překvapil její temný podtón a razantnost navrhovaných řešení. Celý text, na kterém se podílely desítky expertů z celého světa, stojí na poukazu na zjevnou kontradikci: Nikdy v dějinách lidského rodu nedosáhla tak velká část světové populace tak vysoké míry vzdělanosti. Zároveň ale současný svět čelí rostoucímu rozdělení mezi bohatými a chudými, narůstajícím dopadům klimatických změn, snižování biodiverzity, nadměrnému využívání přírodních zdrojů, přesahujícímu kapacitu naší planety, slábnutí demokratických principů a prudkému nárůstu technologické automatizace. Tato složitá a vzájemně propojená krizová situace omezuje jak osobní, tak společenská lidská práva a vede k poškození života na Zemi v mnoha aspektech.

To, jak vzděláváme, jak připravujeme další generace, není osamoceným ostrovem pozitivní deviace. Autoři naopak konstatují, že ve skutečnosti jsou některé z našich problémů *důsledkem* toho, jak vzděláváme. Proto studie odkazuje ve svém názvu k novému sociálnímu kontraktu pro vzdělávání. Musíme přemýšlet jinak nejen o vzdělávání, ale i o vztahu mezi studenty, učiteli, učivem, světem.

Při přípravě nových rámcových vzdělávacích programů jsme si byli vědomi potřeby těchto změn. A protože rámcové programy v návaznosti na Strategii 2030+ lze chápat jako jistý druh sociální smlouvy, rozhodli jsme se do tohoto dokumentu propsat hodnotový rámec, který přímo vychází z výše zmíněné studie.

V nových rámcových vzdělávacích programech, a to nejen těch pro základní školy, ale i pro předškolní, gymnaziální, střední odborné, speciální i základní umělecké vzdělávání, naleznete hodnoty, jakými jsou:

- *sdílená moudrost a kritický přístup k poznatkům* – odkazuje na to, aby se žáci učili přistupovat k informacím kriticky a tvořivě a vnímali je jako otevřený zdroj lidského vědění;
- *uzdravená planeta* – žáci pracují s tématy udržitelnosti a ekologie, poznávají dopady lidské činnosti na přírodní ekosystémy a učí se aktivně přispívat k ochraně planety;

- *důstojný život* – podporuje u žáků rozvoj empatie, respektu a sociální spravedlnosti a připravuje je na aktivní a zodpovědnou účast ve společnosti; a konečně
- *podpora technologií* – žáci rozvíjejí svou digitální gramotnost a kritické myšlení o dopadech technologických inovací.

Nemělo by se jednat o prázdné proklamace, které pouze „vyplňují“ preambuli dokumentu. Hodnoty by se zejména skrze průřezová témata měly stát východiskem podporujícím kompetenční přístup ke vzdělávání. Vzdělávání založenému na všestranném rozvoji žáků, jejich znalostech, dovednostech, postojích a hodnotách.

Naše společnost se nachází v situaci, kdy stále řešíme následky krizových situací (covidové pandemie nebo války na Ukrajině), teprve se učíme bojovat s dezinformacemi, postavit se populismu. Propsáním hodnot jsme chtěli vytvořit dokument, který má přispět k tomu, aby školy postavily svou výuku na lidských právech a zásadách nediskriminace, sociální spravedlnosti, respektu k životu, lidské důstojnosti, kulturní rozmanitosti, vzájemnosti a solidarity.

Otázkou je, zda jsou ale tyto hodnoty, které naše společnost sdílí.

Matěj Bulant,

ředitel Odboru kurikula odborného vzdělávání, kariérového poradenství a dalšího vzdělávání.

Od srpna 2023 je garantem tématu revizí RVP a koordinuje tvorbu všech revizí RVP.

Jak vznikalo Desatero o vzdělávání SKAV

RADKA HRDINOVÁ

Desatero o vzdělávání je průsečíkem principů a hodnot, na kterém se shodují členské organizace Stálé konference asociací ve vzdělávání (SKAV). Je také jedním z prvních hodnotových rámců, které byly v českém vzdělávacím prostředí formulovány. „První úvahy a náčrtky vznikaly koncem roku 2011. Přemýšleli jsme tehdy o vizi SKAV na příští tři roky a definovali jsme v ní SKAV jako think tank, který bude mít ucelený názor na vzdělávání, založený na společných hodnotách. Potřebovali jsme si tedy vyjasnit společné názorové východisko,“ vzpomíná na diskuse, které vzniku Desatera předcházely, čestná členka SKAV Jana Hrubá.

Dobrat se formulace základních tezí nebylo jednoduché a zabralo to více než rok. Ve SKAV se potkávaly a stále potkávají organizace rozvíjející různé pedagogické přístupy a zabývající se různými tématy. Na společných principech se tak museli shodnout zástupci Montessori škol s organizacemi zaměřujícími se na environmentální vzdělávání nebo školskými informatiky. Hledali nejen průsečík v hodnotách a postojích, ale také způsob, jak o takových tématech mluvit. „Museli jsme si vyjasnit, co přinášíme do vzdělávacího světa společně, co v něm chceme společně prosazovat. Byla to otázka každého slova, systematicky jsme si vyjasňovali význam konkrétních tezí, věnovali jsme se jejich pedagogickým východiskům, vysvětlovali si, co rozumíme například pod takovými pojmy, jako je humanismus nebo konstruktivismus,“ říká tehdejší ředitelka SKAV Silvie Pýchová.

Nešlo zdaleka jen o pedagogiku. „Vzdělávání vědomě nebo nevědomě přispívá k rozvoji společnosti, a my jsme tím pádem v Desateru museli pojmenovat vizi společnosti, ke které chceme směřovat. Bez ní by nám nedávalo smysl říkat, jaké pojetí vzdělávání nám připadá vhodné. Na prvním místě jsme museli dojít ke shodě, jak si představujeme dobře fungující společnost, teprve pak má smysl mluvit o tom, jaké pojetí vzdělávání bude k naplnění této vize nejlépe přispívat,“ upřesňuje Silvie Pýchová.

V době, kdy SKAV pracoval na Desateru, se o navržených tezích diskutovalo každý měsíc na pravidelných odborných konferencích. „Snažili jsme se o co nejstručnější a nejsrozumitelnější vyjádření přijatelné pro všechny,“ dodává Jana Hrubá. Výsledný text hlavních tezí Desatera byl veřejnosti představen v roce 2015 na jedné z prvních konferencí iniciativy Úspěch pro každého žáka. Začal pak žít vlastním životem,

vztahovaly se k němu další organizace, začaly s ním pracovat také některé školy. Ostatně i proto se SKAV k Desateru o několik let později znovu vrátil. „Rozhodli jsme se teze rozpracovat, abychom je vysvětlili i těm, kdo s námi neprošli prvotním učícím procesem,“ říká Silvie Pýchová. Teze byly doplněny mimo jiné o příklady dobré praxe nebo o odkazy na literaturu, Desatero také získalo svou vlastní webovou stránku.

V rozšířené podobě už podle Silvie nemělo takový dopad směrem ven, o to víc ale pomohlo ujasnit základní principy SKAV dovnitř rychle se rozšiřující členské základny, stalo se také součástí přijímacího procesu pro aspiranty na členství: „Na jednu stranu je to pro nás ukotvení, ale Desatero má hlavně spojující efekt, je to naše společná věc, naše komunita funguje na jeho půdorysu.“

Mezi organizace, které do SKAV vstoupily po přijetí Desatera, patří i Lipka, jež se zabývá environmentálním vzděláváním. „Se SKAV jsme se předtím několik let potkávali na konferencích Úspěchu pro každého žáka. Vnímala jsem, že témata, která řeší konference, s Desaterem koreluje,“ říká Hana Mikulicová, která je zástupkyní Lipky na odborných konferencích SKAV. „Hodnotový rámec, ať už uvědoměle, nebo neuvědoměle, do svého rozhodování vkládá každý a platí to i na úrovni organizace. Pokud si někdo klade za cíl člověka oslovit a někam posunout, cíl je vždycky spojený s jeho hodnotovým rámcem,“ říká Hana Mikulicová. „Vnímám to tak, že je užitečné o hodnotách přemýšlet a přiznávat si je. Spíš se mi zdá škoda, že právě školství s nimi víc nepracuje.“

Pro ni osobně (a pro její kolegy a kolegyně z brněnské pobočky Lipky) je důležitý důraz na práci s vnitřní motivací, wellbeing žáků a učitelů nebo bezpečné prostředí ve školách. Bylo pro lidi tvořící Lipku obtížné se k některému bodu Desatera přihlásit? „Trochu obtížnější je pro nás teze o individualizaci učení, některé organizace ve SKAV na ni kladou větší důraz než my,“ myslí si Hana Mikulicová.

Jak aktuální je Desatero po deseti letech? Možná více než dřív. „Doběhl nás kontext. Ukázalo se, že staré přístupy nejsou funkční – i když zatím tady není úplně poptávka po přístupech popsanych v Desateru SKAV, zároveň se nenabízí nic jiného. Pamatuji se na začátek debat o rušení známek. Dneska už to není představa jako z Marsu, covid zdůraznil potřebu formativní zpětné vazby, z mentálního stavu dětí i učitelů je zřejmé, že věci nelze prosazovat na sílu. Uvědomujeme si, že je možné vzdělávat jinak, a Desatero SKAV ukazuje cestu,“ myslí si Silvie Pýchová.

Desatero o vzdělávání

Členové Stálé konference asociací ve vzdělávání (SKAV) se shodují na tomto souboru základních principů, které se týkají vzdělávání v průběhu celého života, a ve svých činnostech usilují o jejich naplnění.

1. Usilujeme o společnost, která je sociálně soudržná, spravedlivá, ohleduplná ke všem živým bytostem a životnímu prostředí, založenou na svobodě a zodpovědnosti každého jedince.
2. Smyslem vzdělávání je, aby každý mohl rozvíjet co nejlépe svůj potenciál, najít své místo ve společnosti a prožít spokojený život.
3. Chtít se učit je přirozené a kvalitní vzdělávání z toho vychází. Bez vnitřní motivace se nerozvíjí sebeúcta, odpovědnost a samostatnost.
4. Kvalitní učení a rozvoj osobnosti probíhá výhradně v prostředí vzájemnosti, bezpečí, důvěry a smysluplných podnětů.
5. Učíme se od sebe navzájem. Interakce v kulturně, sociálně, věkově i jinak různorodé skupině tomu napomáhají.
6. Každý se učí jinak. Proto považujeme za nezbytné respektovat potřeby každého jedince a poskytovat mu podporu k nalezení jeho vlastní cesty.
7. Vzdělavatel je průvodcem na cestě vzdělávání. Je zodpovědný za vytváření podmínek, prostředí a podnětů.
8. Vzdělavatel poskytuje cílenou zpětnou vazbu, která napomáhá učení a rozvoji osobnosti.
9. Jen společnou péčí všech vytvoříme prostředí, kde vzdělávání bude kvalitní a pro každého. Rolí státu je zajistit svobodu a spravedlnost ve vzdělávání.
10. V konečném důsledku každý člověk odpovídá za své vzdělávání sám.

Více na www.desateroskav.cz.

Radka Hrdinová, SKAV

Charakter: priorita vzdělávání, které má budoucnost

JAN HÁBL

Lidstvo je v současné době nejvzdělanější ve svých dějinách. Mnoho víme, mnoho umíme, mnoho můžeme, ale právě tato naše kapacita je naší největší hrozbou. Člověk, který mnoho ví, ale neví, jak své vědění užívat dobře, je „břemenem země“, říká J. A. Komenský. Dokonce čím více toho ví, tím více je společensky nebezpečný.

Vědomě se odvolávám na Komenského, protože v jeho pojetí má škola rozvíjet „celého člověka“, nikoli pouze poznávací složku. Škola, která pouze informuje, ale neformuje, činí z lidí akorát „chytřejší dábly“. Dle Komenského má být škola „dílou lidskosti, nikoli mučírnu ducha“; taková škola rozvíjí všechny složky osobnosti, včetně té morální.

Rapidní rozvoj technologií a exponenciální nárůst lidského poznání vyvolávají potřebu radikální revize smyslu školního vzdělávání. Mají-li informace, znalosti a technologie (nejen AI, ale všechny) sloužit ke společnému prospěchu společnosti, je třeba, aby jejich uživatelé disponovali charakterovými ctnostmi, které budou předcházet jejich zneužití. Konkrétně se jedná o **ctnosti morální** (spravedlnost, pravdomluvnost apod.), **intelektuální** (kritické myšlení aj.), **občanské** (angažovanost, tolerance aj.) a **performativní** (houževnatost, cílevědomost aj.). Kultivaci těchto charakterových dispozic je třeba v současném vzdělávacím systému systematicky rozvíjet a posilovat.

Chci podtrhnout pojem charakter. Výchova charakteru se odehrává primárně v rodině a ve škole, sekundárně v širší komunitě a kultuře a probíhá po celý život. Ve škole se výchova charakteru uskutečňuje napříč všemi předměty (i když někde je posílena samostatným předmětem typu etická výchova, hodnotová výchova apod.). Pedagog, ať vyučuje cokoliv, vždy působí na charakter dítěte. Otázka tedy nezní, *zda* je ve vzdělávacím procesu charakter formován, ale *jak* – dělá to pedagog nebo škola promyšleně, cíleně, organizovaně a pozitivně, nebo nevědomě, reaktivně, nahodile a negativně?

Dle Komenského učitelé nejsou matematikáři, fyzikáři nebo češtináři, ale formovatelé lidskosti, tedy dobrého charakteru, a toto dělají při matematice, fyzice, češtině apod. Jinými slovy, když jde učitel do třídy, nenechává svůj charakter v kabinetu,

ale jde tam s ním. Vše, co se pak mezi učitelem a žákem děje, je definováno celým balíčkem učitelových hodnot, postojů, přesvědčení, předpokladů a ctností (nebo neřestí). Každé slovo, každá interakce, každé hodnocení, každý přístup modeluje osobnostní vzor, který žáci vnímají a který žáky ovlivňuje. Rozsáhlé průzkumy dokládají, že si žáci tvoří vztah k učivu skrze vztah k učiteli. Je-li pozitivní, dosahují děti lepších studijních výsledků. Je-li negativní, zhoršuje se nejen efektivita výuky, ale též třídní klima, které je zpětně klíčovým předpokladem efektivitu učebního procesu. Tedy ještě jednou – každý učitel formuje charakter, předává hodnoty, pěstuje mravy nebo jedním slovem vychovává. Na charakteru učitele záleží! Koncept hodnotově neutrálního vzdělávání je překonaný mýtus – viz výzkumy na <https://www.jubileecentre.ac.uk/>. Toto by se měl učit každý student pedagogické fakulty.

Aby se vize „character matters“ čili „na charakteru záleží“ co nejvíce šířila, založili jsme s kolegy (nejen z UHK) Centrum pro rozvoj charakteru (www.cerc.cz). Problematiku formování charakteru tematizujeme, pořádáme konference, kromě odborných textů publikujeme učebnice pro pedagogické fakulty i pro střední školy. O našich aktivitách se lze více dozvědět na našich webových stránkách. Pořádáme též kurzy pro učitele, abychom je jednak pro myšlenku charakteru nadchli a jednak metodicky vybavili (viz <https://www.cerc.cz/kurz-na-charakteru-zalezi>). Též jsme založili celorepublikovou Platformu pro rozvoj charakteru, která sdružuje vzdělavaatele v oblasti morální výchovy. Jsme členy ECVA, Evropské asociace pro charakter a ctnosti (viz <https://www.ufv.es/european-character-and-virtue-association/>).

Přeji všem učitelům i žákům, aby pro ně škola byla dílnou lidskosti, nikoli mučírnou ducha.

Jan Hábl,

pedagog a komeniolog, autor titulů odborných i krásných, např. *Labyrint upgrade*; *Jinotajný román* (nejen) pro děti; *I když se nikdo nedívá*, fundamentální otázky etického vychovatelství; *Aby člověk neupadal v nečlověka*; *Učit (se) příběhem*.

Wellbeing ve vzdělávání není luxus, ale východisko

SILVIE PÝCHOVÁ

Nedávno publikované výsledky PISA 2022 ukázaly, že se Česká republika dokáže udržet ve výsledcích žáků nad průměrem EU. To by měla být dobrá zpráva pro naše školství. Dobrou zprávou ale není to, že stejné šetření opět potvrdilo, že v českém vzdělávacím systému přetrvávají velké rozdíly ve vzdělávacích výsledcích žáků.

„Česká republika se dlouhodobě řadí k zemím, kde úspěch žáků závisí v nadprůměrné míře na jejich rodinném zázemí, na což dlouhodobě poukazují analýzy mezinárodních a národních výsledků vzdělávání. Výsledky PISA 2022 ukazují, že 22 % rozdílů ve výsledcích českých žáků v matematické gramotnosti může být vysvětleno variabilitou v jejich socioekonomickém zázemí,“ konstatuje Národní zpráva PISA 2022 (ČŠI, 2023, s. 43).

Úspěch dítěte v České republice více než jinde závisí nejen na tom, do jaké rodiny se narodilo, ale také do jaké školy chodí. České školy jsou sice schopny podpořit žáky, kteří směřují do maturitních oborů a vykazují v mezinárodním srovnání výsledky, které jsou nad průměrem EU, zároveň ale produkují podle PISA výraznou skupinu patnáctiletých směřujících do nematuritních oborů, kteří nedosahují ani základních úrovní gramotnosti (ČŠI, 2023, s. 43). To by minimálně pro odbornou veřejnost mělo být alarmující, protože to znamená, že těmto lidem budou do budoucna chybět základy pro to, aby mohli v životě a práci samostatně fungovat. Pokud tyto základní gramotnosti nezískají už na základní škole, velmi složitě to pak mohou dohánět v dospělosti, a navíc to bude pravděpodobně stát další veřejné prostředky, aby si nedostatečné znalosti a dovednosti později doplnili.

Je tu ještě jeden aspekt, který je třeba brát v úvahu nejen v souvislosti s rovnými šancemi ve vzdělávání. Podmínkou pro kvalitní učení, které rozvíjí učení všech dětí, je wellbeing a s tím související duševní zdraví. Aktuální data o duševním zdraví dětí a mladých lidí v České republice ale nevycházejí nijak pozitivně. Například data z Ústeckého kraje o duševním zdraví žákyň a žáků středních škol a 2. stupně základních škol získaná v letošním roce ukázala, že třetina těchto žáků vykazuje symptomy úzkosti a čtvrtina žáků dokonce symptomy deprese (Závěrečná zpráva z realizace výzkumného šetření rizikového chování, wellbeingu a duševního zdraví žáků v Ústeckém kraji, 2023). Duševní zdraví a wellbeing je přitom předpokladem pro to, aby byli žáci vůbec připraveni se rozvíjet a učit se novým znalostem. Pokud se špatně

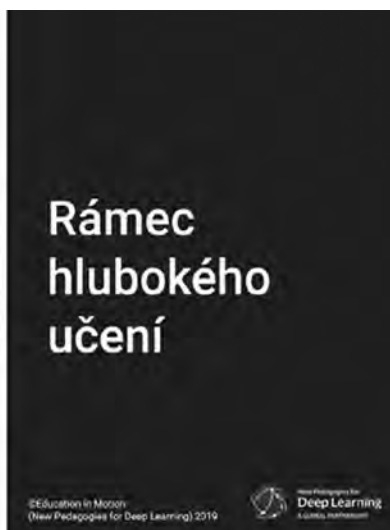
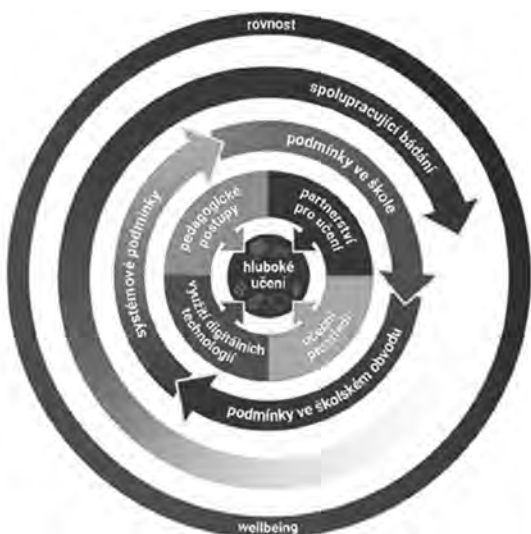

duševní zdraví dětí a mladých lidí ještě zkombinuje se špatným socioekonomickým zázemím jejich rodin, jsou vysoce ohroženi školním neúspěchem. Česká republika tím ale přichází nejen o lidský, ale i ekonomický potenciál do budoucna.

Právě ekonomické náklady jsou totiž častým důvodem, proč se rovnými šancemi ve vzdělávání (nemluvě o tom, že lze na vzdělávání pohlížet také jako na lidské právo) vážně zabývají jiné země. Rovný přístup ve vzdělávání mají mnohé země jako vytyčenou a široce sdílenou prioritu a usilují o to, aby vzdělávací systém podpořil každého žáka bez ohledu na jeho rodinné nebo kulturní zázemí. Mají totiž dobře spočítáno, že se jim taková investice do lidí ekonomicky vyplatí. Česko se ale zatím vydává opačným směrem. Podíl mladých lidí, kteří neukončili základní nebo střední vzdělání, v posledních letech roste, nadprůměrně postiženy jsou regiony s komplikovanou sociální situací. V České republice přitom na nutnost posílení rovných šancí ve vzdělávání opakovaně upozorňují národní vzdělávací strategie: Strategie vzdělávací politiky 2020 i Strategie 2030+. Jak ale prokázalo i poslední šetření PISA, zůstáváme v tomto směru v mezinárodním srovnání pozadu. Rámovat probíhající odbornou diskuzi a veškerá plánovaná opatření právě rovnými šancemi ve vzdělávání je totiž prvním předpokladem pro to, aby se mohlo dařit s nerovnostmi ve vzdělávání „zabojovat“.

Už v roce 2013 se v ČR zformovala iniciativa Úspěch pro každého žáka, která sdružila přibližně stovku organizací (státních, včetně MŠMT, i nestátních neziskových), které už v té době hájily v českém vzdělávacím systému rovné šance žáků. Problém je, že v tak decentralizovaném systému, který v České republice máme, ani takováto síla nemá podstatnější vliv na převažující názory ve vzdělávání. Díky iniciativě Úspěch pro každého žáka se podařilo do ČR dostat know-how expertů světového formátu, mezi nimi např. v roce 2021 kanadského profesora Michaela Fullana, který pomáhal mnoha zemím při vzdělávacích reformách. Ten vystoupil na konferenci Úspěch pro každého žáka a ve svém vystoupení popsal čtyři hybné síly úspěšných reforem, přičemž „středobodem jsou wellbeing a učení“. Argumentuje tím, že v dnešním komplexním světě „ani studenti, kteří jsou ‚úspěšní‘, nejsou na život zdaleka připraveni. Proto bychom měli do akademických cílů začlenit wellbeing a z učení udělat něco, co všechny studenty připraví na stále komplexnější svět, ve kterém žijeme“. (Správné hybné síly pro úspěch systému jako celku, Fullan, 2021, s. 10).

V případě nerovností ve vzdělávání (pokud to s nimi myslíme vážně) je tedy potřeba veškerá opatření, která ve vzdělávací politice děláme, rámovat rovnými šancemi a wellbeingem. A teprve na základě toho plánovat další opatření na všech úrovních vzdělávacího systému (viz schéma). Jinak není moc pravděpodobné, že stanovená opatření přinesou očekávané výsledky. To byl také důvod, proč vzniklo v roce 2020 Partnerství pro vzdělávání 2030+. Jeho cílem je propojovat nezávislé odborné organizace a stakeholdery ke spolupráci na naplňování hlavních cílů Strategie 2030+, tedy i snižování nerovností ve vzdělávání. Jako jeden z hlavních cílů si Partnerství 2030+ zvolilo právě podporu wellbeingu žáků, ale i pedagogů, protože bez toho

Zdroj: Michael Fullan: *Leadership vedoucí ke zlepšování učení pro všechny žáky.*

Školní poradenství v praxi 6/2021, s. 13

nebude možné plošněji zlepšit ani učení dětí. V rámci Partnerství 2030+ byla zpracována definice wellbeingu a popis opatření nutných ve vzdělání k tomu, aby byl wellbeing žáků podpořen (viz partnerství2030.cz). Stále ale narážíme na to, že není téma wellbeingu vnímáno odbornou ani laickou veřejností jako klíčové pro zlepšování učení dětí a mladých lidí.

Abychom na to upozornili, rozhodli jsme se iniciovat Týden pro wellbeing ve škole (13.–20. 2. 2024), k němuž se připojují odborné organizace, které se již podpoře

Týden pro wellbeing ve škole

Týden pro wellbeing ve škole

13.–20. února 2024

Protože chceme školy, kde se všichni cítí dobře, navazují funkční a podpůrné vztahy a mohou naplno rozvinout svůj potenciál.

Partnerství pro vzdělávání 2030+ partnerství2030.cz

Wellbeing ve škole

Konference pro wellbeing ve škole

20. února 2024 9.00–16.30
Centrum současného umění DOX / Praha

Hlavní hostka:
Sharon Anne Hoover / University of Maryland

wellbeingu a rovných šancí ve vzdělávání v České republice věnují. Pokud vám není lhostejné, jaká bude budoucnost našich dětí, připojte se také! Protože ve výsledku je každý nejdříve člověk a až potom žák nebo žákyně, nebo nejdříve člověk až potom pedagog nebo pedagožka. Připojte se k Týdnu pro wellbeing ve škole!

ZDROJE:

- Fullan, M. (2021). *Správné hybné síly pro úspěch systému jako celku*. Stálá konference asociací ve vzdělávání, z. s.
- Fullan, M. (2007). *The New Meaning of Educational Change*. Teachers College, Columbia University. New York.
- *Národní zpráva PISA 2022*. (2023). Česká školní inspekce. Dostupné na: <https://www.csicr.cz/cz/Aktuality/Narodni-zprava-PISA-2022>
- *Závěrečná zpráva z realizace výzkumného šetření rizikového chování, wellbeingu a duševního zdraví žáků v Ústeckém kraji*. (2023). Anreva Solution, s. r. o. Dostupné zde: <https://anrevasolutionsweb.files.wordpress.com/2023/12/zaverecna-zprava-z-realizace-vyzkumneho-setreni-zaku-v-usteckem-kraji.pdf>

Silvie Pýchová,

programová manažerka
Partnerství pro vzdělávání 2030+

„Hodnotový rámec umožňuje sborově táhnout za jeden provaz,“ říká Milan Kotík

Diskuse o hodnotách a principech pomáhá školám ujasnit si, co je důležité, a především co znamenají pro každodenní fungování školy. S Milanem Kotíkem z AISIS jsme mluvili o tom, jak takovou diskusi na škole nastartovat.

?) K čemu je školám hodnotový rámec? A považují podle tvých zkušeností za důležité vyjasnit si, s jakými hodnotami přistupují ke vzdělávání?

Dost často o hodnotách nepřemýšlejí. Nemají na to čas nebo nevědí jak. Nebo o hodnotách přemýšlejí, ostatně setkávají se s nimi každý den, ale ne s jasnou představou, že výsledkem by měl být konkrétní výstup právě v podobě hodnotového rámce. A proč by o hodnotách měly přemýšlet? Protože to sborově umožňuje táhnout za jeden provaz, dává jí to univerzální oporu pro rozhodování o konkrétních krocích v každodenním životě školy. Pokud školy vědí, k čemu směřují, a mají pojmenované principy, rámec, ve kterém se chtějí pohybovat, rozhodování je jednodušší.

?) Můžeš to přiblížit na konkrétním příkladu?

Nejjednodušší rámec, o kterém jsem kdy slyšel, má Zdeněk Brož na základní škole v Chrudimi. Ten říká, že se vždy rozhoduje podle toho, jestli věc bude přínosná pro děti. Když si nedokáže pojmenovat, co snažení přinese, tak se mu dál nevěnuje. Vyžaduje i po učitelích, aby podle této zásady jednali, ale také je tím odclonil od zbytečných úkolů.

?) Stačí takto jednoduché pravidlo, nebo by škola měla mít hodnoty a principy pojmenované přece jen konkrétněji? Kde se inspirovat?

Výstup, který mají lidé sdílet, by měl být poměrně jednoduchý. Nejvíce ale záleží na práci, která se kolem něj odvede. Záleží na tom, jak hluboce je prodiskutovaný a jak se s ním potom pracuje. Na příkladu, který jsem uváděl, je cenné, že s popsaným principem ve škole pracují každý den. Nestačí pověsit si hodnotový rámec na

nástěnku a očekávat, že se podle něj budou všichni řídit automaticky. Je potřeba si pořádku si ujasňovat, co to vlastně znamená, že existuje.

?) Když ve školách facilitujete diskusi o hodnotách, nabízíte jako výchozí bod i Desatero o vzdělávání, kterým se řídí Stálá konference asociací ve vzdělávání (SKAV). Jak to funguje na vašich workshopech?

Při workshopu se ptáme, do jaké míry lidé osobně souzní s jednotlivými principy, které jsou v Desateru SKAV uvedené. Někde je míra souhlasu menší, ale obecně mě až překvapuje. Teprve když se bavíme o tom, jak má co fungovat, například co znamená individualizace výuky, tak se na řadě věcí neshodneme. I nám v AISIS takhle diskuse pomáhá si ujasnit, jestli chceme školu v tom, co chce měnit, podporovat. Pokud by měla hodnoty, které s Desaterem SKAV nesouzní, mohla by se například rozhodnout, že chce děti segregovat nebo rozdělovat děti do skupin podle výkonnosti, a toho bychom se neradi účastnili.

?) Jak se stane, že se ředitel nebo škola na takový workshop přihlásí?

To je samozřejmě různé. AISIS organizuje různé programy, většinou v psychosociální oblasti, ale už od začátku jsme si uvědomovali, že pokud se má na škole něco změnit, musíme pracovat s jejím vedením a nejdříve si získat jeho důvěru. Pořádáme pro ně programy, které jsou často o manažerských metodách, o leadershipu, ale to je vlastně druhořadé, je to jen prostředek uvažování o změně. Dobrý ředitel, který chce školu někam dovést, začne o změně přemýšlet. A my mu jako další typ podpory nabízíme práci se sborovnou na vyladění, sblížení se a na dotažení jeho myšlenek do podoby akčního plánu.

?) Nebojí se ředitelé, že se sborovna postaví proti tomu, kam chtějí školu směřovat?

Tak to není. I když pracujeme s celým sborem, v nějakých bodech se vždy budeme radit s vedením, protože na škole se může stát jen to, o čem je vedení přesvědčené, že je to dobře. Také už v této fázi většinou máme s vedením školy poměrně úzký vztah z předchozího vzdělávání. Ve většině případů vede diskuse k tomu, že si ve sborovně kultivovaně vyjasní pozice. Když už s někým nesouhlasí, tak alespoň vnímají, proč to tak má. Pokud se podaří dosáhnout konsenzu, velmi tím řediteli nabijeme, protože když pak začne realizovat změnu, sborovna věří, že je to změna pozitivní. A pokud se jí podaří uskutečnit, je pak také daleko ochotnější jít do další inovace.

?) Vzpomeneš si na školu, kde se během takové diskuse podařilo vyřešit nějaký dlouhodobý konflikt, který vyplýval právě z toho, že si lidé v pedagogickém sboru navzájem nerozuměli?

Takových příběhů je spousta a je zajímavé, o jak jednoduché věci často jde. Nedávno jsme například byli na gymnáziu, kde jsme při takové diskusi zjistili, že si spolu ve sborovně neumějí otevřeně povídat. Bylo vidět, že v tom řadě lidí není dobře, že nemůžou mluvit otevřeně před vedením. Odjeli jsme odtamtud druhý den s jednoduchým pravidlem – všichni se zavázali, že když někdo začne mluvit o třetí osobě, která není přítomná, přeruší ho a požádají, aby buď mlčel, nebo aby to řekl před ní. Zafungovalo to, během půl roku se učitelé začali ve škole cítit lépe a začalo se jim lépe dařit.

?) Je to ale ještě o hodnotách, o hodnotovém rámci?

Dám ještě jeden konkrétní příklad. Dost často narazíme na to, že většina učitelů souhlasí s principem individualizace, zároveň si ji ale nedovedou představit jinak, než že budou mít méně dětí ve třídě, ideálně patnáct, ještě líp deset. Když je upozorníme, že taková situace nikdy nenastane a že by ani nebyla vhodná, protože diverzita názorů je pro učení jednoznačně dobrá, souhlasí, ale jinak je ticho – nevědí, jak s tím naložit dál. Shoda na hodnotě nebo principu je první krok. Když si pak dají nějaké společné vzdělávání k tomu, jak by individualizace mohla vypadat, začnou si klást otázky: Jak to může fungovat? Jaké metodické postupy se pod individualizaci dají zahrnout? A začnou přemýšlet, co by bylo konkrétně potřeba změnit v organizaci školy nebo například v uspořádání tříd, aby se to dalo zařídit.

Záleží na tom, co škola potřebuje vyřešit. Může jít o vztahy, může jít o organizační nebo metodické věci. Mohou se dostat třeba k tomu, že potřebují jen prostor, kde se budou pravidelně bavit o dětech. Řada takových kroků nic nestojí, nejde o nic jiného než se dohodnout.

?) Dokázal bys dát jednoduchý návod, jak se škola do takové debaty může pustit?

Postupů používáme několik. Máme zkušenost, že úvodní debatě při vytváření takového rámce je třeba dát alespoň dva dny práce. Docela se nám například osvědčuje, když členům sboru jako úkol zadáme, aby si představili devátáka, absolventa jejich školy. Jaký by měl podle nich být? A jak se to má projevovat? Co by měl umět a znát? Je zajímavé, že často úplně zapomenou na to, že by měl mít přehled ze zeměpisu nebo dějepisu. Většinou mluví o tom, jaký by měl být, jaké by měl mít kompetence,

Milan Kotík

je ředitelem organizace AISIS. V rámci AISIS se podílí na vývoji a realizaci programů, jejichž součástí je zpravidla vzdělávání, plánování změny a podpora její realizace přímo v prostředí školy. Zaměřuje se zejména na oblast rozvoje psychosociálních kompetencí a zlepšování vztahů v týmech a kolektivech. Klienty AISIS jsou školy, dobrovolné instituce, neziskové organizace. V rámci konceptu společenské odpovědnosti firem organizace spolupracuje i s komerčními firmami. Za 25 let činnosti prošlo programy AISIS více než 20 tisíc vyučujících. AISIS je členem SKAV.

o jeho hodnotách a vnímání světa. Další krok je položit si otázku, jak vytvořit ve škole podmínky pro to, aby z ní takoví deváťáci odcházeli. Co pro to můžeme udělat? Co se už daří a co se ještě nedaří?

Jako nastartování diskuse tom, jak škola funguje, může tato technika fungovat pěkně. Je to konkrétní zadání a vede k diskusi o věcech, které jsou pro nás důležité, například o přístupu k žákům, klimatu školy, vytváření atmosféry spolupráce.

?) Co je důležité na začátku takové diskuse?

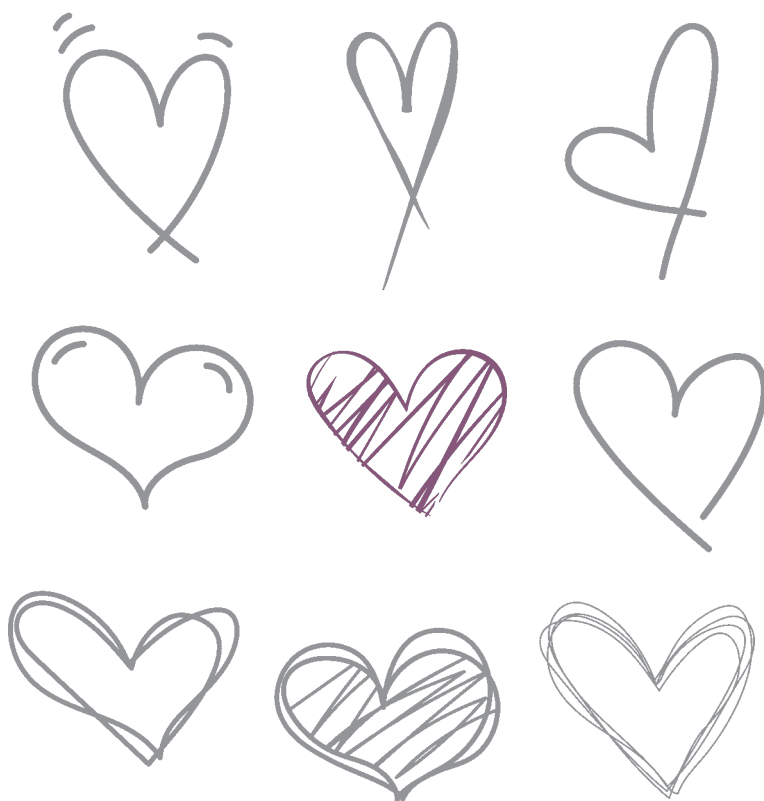
Odhodlání něco pozitivního ve škole dělat. Spousta pedagogických sborů vlastně chce, aby vše zůstalo, jak to je. Ale když organismus – jakýkoli organismus – neusiluje o změnu k lepšímu, ustrne a zahyne. Začít je nejlepší tím, že mluvíme o věcech, které jsou důležité a které určují, jaká změna má být. Může to být dlouhodobý proces, který si sborovna dokáže uřídit sama. Nebo si může pro začátek pozvat facilitátora zvenčí, který už na to má promyšlené postupy. To šetří čas, který je ve škole velmi cenný – když už pro takovou diskusi škola vyhradí nějaké ředitelské volno nebo si vyčlení drahocenný čas v rámci vedlejších prázdnin, je potřeba ho využít, ale je to vlastně jediný důvod, který mě napadá. Pokud pro to mají ve škole prostor a jsou schopní spolu mluvit, i když se se to bude odehrávat v delším časovém rozmezí, debata může být kvalitnější. Během omezeného času je těžké dojít ke kvalitnímu výsledku, pokud výsledkem má být vzájemné pochopení a naladění se.

? Jak se pozná, že je diskuse o hodnotách a principech na správné cestě?

Když se na workshopech na konci ptáme, co si z nich lidé odnášejí, velmi často říkají, že pro ně byla cenná debata s kolegy. Všichni jsou také velmi citliví na to, co se děje dál. To znamená, že když se do toho dají a udělají nějaká dohody, je zodpovědností vedení školy, aby práce neskončila tím, že jsme si hezky popovídali. Změny, které z těchto dohod vyplynou, mohou být minimalistické, ale je potřeba je dotáhnout. Například pokud se sbor domluví, že se každou středu sejdou a budou mluvit o tom, jak se daří konkrétním dětem, bylo by selháním vedení školy, kdyby chtělo stanovený čas využít jiným způsobem.

Rozhovor vedla Radka Hrdinová, SKAV.

Více na desateroskav.cz.

Erasmus+ jako prostředek internacionalizace i seberozvoje

MICHAL UHL

Každý z nás se během života dostává na různé křižovatky a některá rozhodnutí nám doslova změni život. Ze sociologických výzkumů víme, že podoba a délka vzdělávání je zásadním faktorem ovlivňující úspěch člověka na trhu práce i jeho funkční začlenění do společnosti. V debatách o školství pak vedeme diskuse, jak nastavit systém tak, aby čas, který lidé tráví ve školách, měl co největší dopad na kompetence jednotlivce i společnosti. Chceme, aby co největší podíl populace měl dobré vzdělání, tedy aby úplně každý mohl „vytěžit“ ze své vzdělávací dráhy maximum.

Jedním z faktorů, který zásadně ovlivňuje podobu vzdělávání, je internacionalizace – česky toto cizí slovo můžeme opsat jako působení mezinárodního prostředí.

Svět je dnes propojenější než dřív a většina společenských výzev je globálního charakteru. Tyto výzvy mají zákonitě i globální řešení. Komplexita světa dosahuje s rozmachem internetu dříve nemyslitelných rozměrů. Je zřejmé, že se jedná o jednosměrný proces a že už to nikdy nebude jinak. Svět je extrémně propojený a dosažitelný na vzdálenost našeho mobilního telefonu. Globální chudoba, migrační pohyby, klimatická krize, různé geopolitické zájmy nebo vývoj Evropy se přímo dotýkají našich životů. S lokální perspektivou se však na řešeních podílet nemůžeme. V dnešní době je nutné, aby získání globální perspektivy bylo nedílnou součástí kurikula.

Jak? Každá žákyně a každý žák v Evropě by měli být během svého studia vystaveni mezinárodnímu kontaktu. Nejlépe výjezdu do zahraničí, případně i aktivní spolupráci s cizincem, který naopak z ciziny přijel. To, že zahraniční výjezd je formativní zážitek, dnes potvrzuje řada výzkumů. Studenti, kteří vyjedou na čas do zahraničí, se ve svém aktivním životě setkávají s dvakrát menší nezaměstnaností, mají vyšší čistou mzdu, používají v práci častěji cizí jazyk a mají řadu kompetencí i větší sebedůvěru. Hlavním nástrojem pro mezinárodní spolupráci je v EU dnes už ikonický program Erasmus+, díky kterému vyjíždějí žáci, studenti i učitelé. Vysokoškoláci jezdí zpravidla na půl roku, středoškoláci na měsíc, na základních školách vyjíždějí žáci nejvíc ve skupinách nebo se školy zapojují do různých projektů spolupráce.

V Česku se do tohoto programu zapojilo od roku 1998 už úctyhodných 400 tisíc lidí.

Díky programu Erasmus+ lidé získávají globální kompetenci. Program má také vliv na soudržnost Evropy. Chceme-li, aby lidé Evropě důvěřovali, potřebují ji nejprve rozumět. Mají-li Evropě rozumět, potřebují ji zažít. Zažít ji mohou díky programu Erasmus+. Aktuálně je každoročně zapojena přibližně čtvrtina populačního ročníku. Dlouhodobým cílem je, aby byli zapojeni všichni. Zdali se to podaří, napoví vyjednávání o rozpočtu Evropské unie po roce 2027, které začne příští rok.

Dopady programu Erasmus+

Dopad na jednotlivce

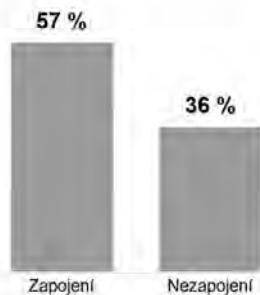
Vyšší sebevědomí

■ Souhlasím

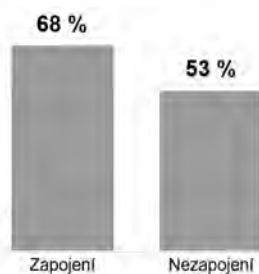
Otázka

Bylo by pro mě snadné najít si práci v zahraničí.

Otázka

Ve svém profesním životě disponuji dostatkem užitečných kontaktů.

Otázka

Moje práce mě naplňuje.

Zapojení častěji používají v práci cizí jazyk, a pokud ne, častěji tuto skutečnost chtějí změnit.

- Ano
- Ne, ale uvítal/a bych to
- Ne a jsem takto spokojen/a

Otázka

Využíváte ve své práci i cizí jazyk?

Počty osob zapojených do programu Erasmus+

Školní vzdělávání

Žáci a učitelé 36.100

Celkem mobilit 36 100

Vysokoškolské vzdělávání

Studenti 105.500

Stážisté 17.200

Zaměstnanci 47.700

Celkem mobilit 170 400

Neformální vzdělávání mládeže

Mladí lidé

Pracovníci s mládeží

Dobrovolníci

Celkem mobilit 107 200

Vzdělávání dospělých

Zaměstnanci 8.500

Celkem mobilit 8 500

Odborné vzdělávání a příprava

Žáci 50.500

Zaměstnanci 12.700

Celkem mobilit 63 200

Celkový počet zúčastněných

385 400

Data jsou za období 1998 až 2022.

Michal Uhl,

ředitel Domu zahraniční spolupráce

Informační gramotnost je nejlepší výbava k obraně státu ve 21. století

BOB KARTOUS

Vzpomínám, jak se mě snažilo socialistické školství připravit na „obranu vlasti“. Luštili jsme morseovku, běhali jsme s buzolou po lese a stříleli ze vzduchovky. Společně s velmi ledabyly přítomnou propagandou postupně odumírajícího socialistického étosu to byl skutečně velmi chabý základ. Na ten jsem naštěstí nenavázal, protože než mě stačili odvést na vojnu, přišel převrat, pak změna odvodové povinnosti, a než jsem dokončil vysokou školu, vojnu zrušili úplně. Jsem za to dodnes rád, protože jediné, co si odnesli mí vrstevníci z vojny, byly vzpomínky na to, jak nejprve šikanovali ostatní je a oni pak zase ostatní. Mohu přitom směle konstatovat, že mou fyzickou ani mentální připravenost na obranu to nijak neoslabilo.

I přes absurdní neefektivitu takového přístupu se mezi střední a starší generací dnešních odborných vzdělavatelů nebo politiků najdou stále tací, kteří se domnívají, že právě toto chybí mladým lidem, aby dosáhli vyšší míry odolnosti. Vzpomínám si, že současná ministryně obrany v dobách svého starostování v Praze 2 propagovala tento přístup na školách zřizovaných obcí. Zaplesalo nad tím srdce nejednoho ředitele, jenž, veden jistě dobrými úmysly, obnovil ve škole kdysi celonárodní soutěž Partyzánský samopal (škrtněte si samozřejmě Partyzánský). Na již zmíněném ministerstvu obrany dodnes funguje-nefunguje tzv. POKOS, tedy Příprava občanů k obraně státu. Ve školách probíhá buď jako přednáška rétoricky poněkud tuhých mužů v uniformách, anebo v podobě „adventure“, kdy na děti shromážděné v tělocvičně simulovaně zaútočí jednotka rychlého nasazení, načež pak navazuje rétorická tuhost mužů v uniformách.

Je to výraz jistého zpoždění za během doby, ve vzdělávání jistě ne jediný. Svět se nenávratně změnil otevřením digitální dimenze, což významně proměnilo faktory definující odolnost i připravenost na obranu toho, čemu říkáme stát.

Bob Kartous,
prorektor VŠEM, publicista,
autor knih No Future a Future ON!

Pokud začneme od konce, tedy od připravenosti hájit to, co nazýváme vlastní, státem či ústavou, ta nepochybně samotnou změnou vnějších podmínek neztratila na důležitosti. Naopak. Zatímco poslední konvenčně pojatý ozbrojený konflikt se za přítomnosti zahraničního vetřelce odehrál v roce 1968, kdy se armádám Varšavské smlouvy, ponejvíce té sovětské, postavili nikoliv vojáci, ale bezbranní občané, v digitálním prostoru jsme ohrožováni de facto neustále. Nepříliš úsměvné na tom je, že v tom má prsty tentýž agresor, který místo tanků používá kybernetické útoky na instituce a dezinformační útoky na společenské mínění.

Každopádně povaha vnějšího ohrožení, vůči němuž by měla být česká společnost primárně odolná, se významně změnila. Je vysoce pravděpodobné, že tanky už na ulicích neuvidíme, alespoň pokud nedojde k nějaké nepředvídatelné katastrofě. Zato kybernetických ohrožení si budeme „užívat“ ve zvýšené intenzitě. Další „level“ předznamenávají nástroje generativního strojového učení (AI) a technologie na výrobu tzv. deep fake videí. Budte si jisti, že v obou případech nebude drtivá většina lidí schopna rozlišit, jestli to, co čtou, vidí a slyší, je pravda, nebo klam.

Zkuste střílet ze vzduchovky na deep fake video. Zkuste jakoukoliv střelnou zbraň, výsledek bude stejný. Proti takovému pokusu o ochromení společenské soudržnosti a důvěry v instituce reprezentující demokratickou ústavu je nejlepším obranou dostatečný všeobecný přehled a vědomí toho, že neznám-li zdroj informace, nemohu jí důvěřovat. Tedy něco, co by mělo být pevnou součástí vzdělávání i bez potřeby akcentovat obranu. Jinými slovy, toto je současná nejdůležitější komponenta společenské odolnosti vůči útokům zvnějšku. Jak říká můj dobrý přítel, zástupce vojenské kanceláře prezidenta republiky Ota Foltýn, kdyby náhodou přece jen vypukla válka a bylo třeba, aby se civilové naučili střílet, naučí se to relativně rychle. Proti „útokům na hlavu“ vedeným každodenně v informačním prostoru je třeba vzdělávat se dlouhodobě a stále se aktualizovat.

Ale nemáme tu pouze ohrožení vnější. Možná ještě důležitější je odolnost vůči nadbytku, v němž v naší celkově přehlcené společnosti žijeme. Jde o nadbytek materiální i nemateriální a odolnost vůči němu lze – možná pro někoho překvapivě – posilovat velmi podobným způsobem jako odolnost vůči nedostatku a strádání.

Pět kroků ke vzdělávání pro udržitelnou budoucnost

PETR DANIŠ

Největší výzvou 21. století není dosáhnout prosperující ekonomiky nebo zvládnout digitalizaci – je to zachovat planetu umožňující život. Přiznejme si to, na rozvrácené planetě nebude ani prosperita, ani demokracie, ani důstojný a spravedlivý život pro všechny, ani kvalitní vzdělávání. Udržet planetu a přírodu s funkčními ekosystémy, bohatou biodiverzitou, příznivým klimatem, zdravou půdou a čistou vodou je společným cílem pro nás všechny, kterým leží na srdci dobro dětí a celé naší společnosti.

Téma udržitelnosti si už před nějakou dobou našlo cestu i do vzdělávání. A jeho význam stále posiluje. Vezměme si jako příklad zprávu UNESCO o vzdělávání přibližující vizi jeho rozvoje do roku 2050 (*Reimagining our futures together: a new social contract for education*). Podle UNESCO je planeta v nebezpečí a s ní i lidská společnost. **Rolí vzdělávání je přispět k nápravě.** Udržitelnost je jednou ze čtyř naprostých priorit pro budoucí obsah vzdělávání. „Napříč celým kurikulem musíme učit umění, jak žít odpovědně a s úctou na planetě, která byla poškozena lidskou činností,“ vzkazuje nám UNESCO.

Co si s tak velkou výzvou máme počít v praxi a jak ji promítnout do života škol? Nabízím vám pět kroků, jak vzdělávání pro udržitelnou budoucnost můžete nejenom začít, ale také dlouhodobě rozvíjet.

Krok 1: Mluvte o tom

Ve škole bychom mohli spíše říci „učte o tom“. Témata spjatá s udržitelností musíme propojit s mnoha tématy v různých předmětech. Nejde ani tak o nové téma navíc, jde o nový úhel pohledu, o nový důraz. A tak když se učíme o přírodě, energii, jídle, průmyslu, společnosti, dějinách a podobně – propojme tato témata s udržitelností. Mluvte o tom ale také s kolegy učiteli a společně plánujte, jak udržitelnost do výuky a života školy nejlépe zařadit.

Krok 2: Vzbuzujte lásku k přírodě

Chodte ven. Vyučujte venku a nechte děti venku si hrát a objevovat okolí o přestávkách. Příroda je pro žáky skvělá herna. A také vybavená tělocvična, špičková laboratoř a bohatý ateliér. Kontakt s přírodou prospívá a léčí, na těle a na duši. Skutečného wellbeingu nikdy nedosáhnete bez kontaktu s přírodou, to je naše evoluční dědictví. Přírodu ale také ukazujte a interpretujte, staňte se citlivými průvodci. Vedte žáky k úctě, k úžasu nad mnoha podobami života více než lidského světa. Začněte s těmi nejmladšími – když u nich přirozeně vytvoříte hluboký vztah k přírodě, můžete na něm dále stavět.

Krok 3: Bádejte a uče se porozumět

Vzdělávání je velké dobrodružství. Uče badatelsky, uče žáky klást si dobré otázky, tvořit hypotézy, pozorovat a provádět pokusy, interpretovat výsledky a vyvozovat závěry. Zkoumejte a snažte se o hluboké porozumění tomu, jak věci fungují – v přírodě, ve společnosti i v technologiích. Se staršími žáky také zkoumejte velké problémy současného světa spojené s udržitelností: změnu klimatu, úbytek druhové rozmanitosti, znečištění (plasty), migraci a podobně. Vždy zároveň hledejte řešení a podporujte žáky, aby se v problémech neutápěli.

Krok 4: Přidejte ruku k dílu

Celé prostředí školy, její provoz a chod působí jako mocné nepsané kurikulum, které žáky ovlivňuje více, než si leckdy myslíme. Od zacházení s odpady přes zdroje energie, možnosti dopravy do školy, péči o zeleň v okolí až po volbu jídel ve školní jídelně – to, co děláme, bychom měli dát do souladu s tím, co učíme o udržitelnosti. A nemusíte zůstat jen ve škole, protože i v jejím blízkém a vzdáleném okolí se nabízí spousta příležitostí, jak pomoci obnově přírody nebo potřebným.

Krok 5: Ovlivňujte a spolupracujte

Vaše škola jde vždy příkladem. Ale jakým? Dokážete být příkladem udržitelnosti? Máte jedinečný vliv na rodiče, když jim vaši žáci ukážou, co udržitelnost může znamenat v praxi. Spojte se s aktivními občany a organizacemi ve vašem okolí, vyjednávajte se starostou či radnicí, spolupracujte na proměně vaší obce směrem k udržitelné budoucnosti. Celé Česko stojí před obrovským úkolem, jak během pár desetiletí začít vyrábět dost čisté energie, zefektivnit dopravu, pěstovat zdravé potraviny a vrátit přírodu do našeho okolí. Bez vás to nepůjde.

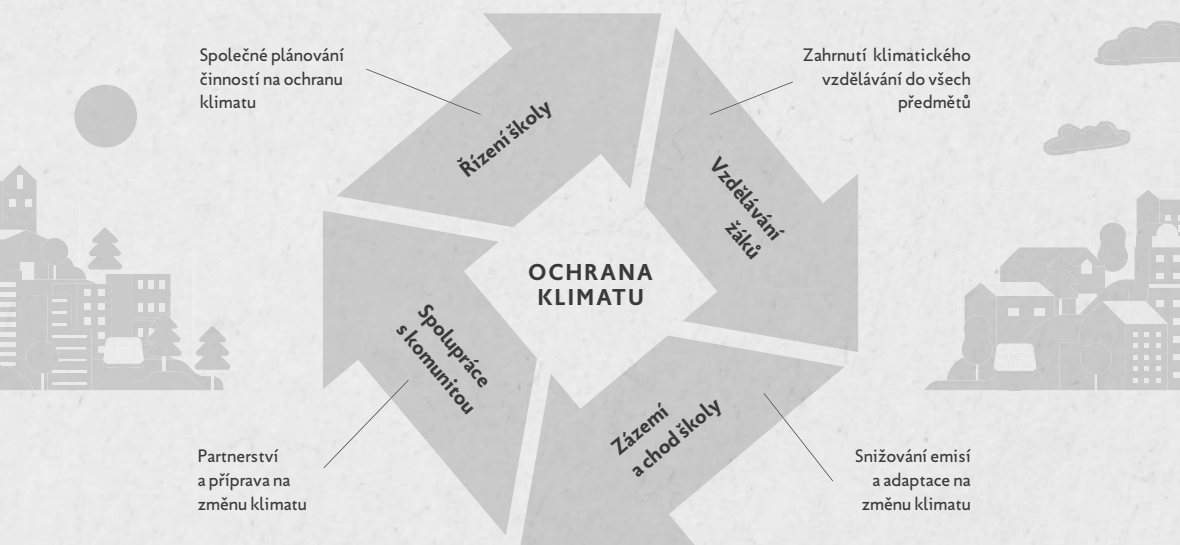
Je pro vás stále těžké si představit, co a jak máte pro udržitelnost ve výuce a ve škole udělat? Dobrou zprávou je, že na to nemusíte být sami. Naštěstí je zde **řada profesionálních programů a organizací, které vám mohou pomoci**. Jen TEREZA, ve které působím, vám ve spolupráci s dalšími partnery nabízí programy **Učíme se venku, Badatelé, Ekoškola** nebo **Učím o klimatu**. A nabídka je širší. Tak už neváhejte a přidejte se!

Petr Daniš,

ředitel vzdělávacího centra TEREZA,
autor knih Tajemství školy za školou,
Svobodná hra a Klima je příležitost

Celoškolní přístup ke změně klimatu podle UNESCO

Materiál byl vytvořen Vzdělávacím centrem TEREZA pro online kurz o klimatickém vzdělávání Změna je v nás, za podpory Ministerstva životního prostředí a Magistrátu hlavního města Prahy. Upraveno podle publikace Klima se mění – a co my? Publikaci vytvořila Pracovní skupina pro klimatické vzdělávání Rady vlády pro udržitelný rozvoj a vydalo Ministerstvo životního prostředí v roce 2021.

Patří podnikavost mezi hodnoty ve vzdělávání?

JOSEF MÜLLER

Podnikavost, nově jako součást pracovních kompetencí, je jedna z osmi klíčových kompetencí, kterou si mají podle revizí RVP žáci na základních školách osvojit. Vnímáme ji však jako přirozenou součást klíčových kompetencí? Dala by se podnikavost zařadit i mezi hodnoty ve vzdělávání? A co to vůbec ta podnikavost je?

Řada lidí si pod pojmem podnikavost představí podnikání. To pro někoho symbolizuje úspěch, pro jiného zlodějinu. Mnozí si vybaví symbol tradičního českého podnikatele Tomáše Baťu nebo vzpomenu současnou českou firmu. Velké tradiční podniky typu Škoda Auto nebo ČEZ, případně novější a dravější firmy, jako například Rohlík podnikatele Tomáše Čupra. Bohužel se nemalé skupině lidí vybaví spíše „devadesátkoví podnikatelé“, tuneláři, daňové podvody a privatizační skandály.

„A toto nám chcete tahat do lavic? Děti si mají na základní škole osvojit základ – češtinu, matematiku, dějepis, přírodní vědy atd. To je to důležité a i to sotva stíhají. Na nějaké podnikání mají času dost někdy později, ať už to znamená cokoli.“

Jenže ony času dost nemají a je třeba začít co nejdříve! Podnikavost totiž zdaleka není jen o podnikání. A o čem tedy je? Evropský rámec kompetence k podnikavosti EntreComp definuje podnikavost jako schopnost využívat příležitosti a nápady a vytvářet z nich hodnoty pro ostatní lidi, ať už finanční, kulturní, nebo společenské. Podnikavost je klíčovou kompetencí pro život v 21. století. A kde jinde by ji děti měly začít rozvíjet než právě na základní škole? Je to kompetence, jejíž osvojení jim pomůže nejen v rámci studia, ale i v běžném životě, v rámci mimoškolních aktivit, vztahů s kamarády nebo doma v rodině.

Podnikavost můžeme také vnímat jako soubor dovedností, které mohou vést k úspěšnému podnikání. Ve skutečnosti jsou však tyto dovednosti cestou k úspěšnému životnímu uplatnění obecně. To s podnikáním může, ale nemusí mít vůbec nic společného. Pokud se shodneme, že se opravdu jedná o klíčovou kompetenci, nabízí se otázka, jak žákům tyto dovednosti zprostředkovat. Nejednou jsem slyšel argument vyučujících „kdybych uměl podnikat, tak tady neučím“. Naštěstí je čím dál tím více škol otevřeno odborníkům z praxe, kteří dané zkušenosti mají, a také existuje mnoho organizací, které právě s pronikáním podnikavosti do škol pomáhají.

Mnoho z nich spojuje Asociace podnikavé Česko. Ta vznikla v loňském roce s cílem společnými silami zefektivnit a usnadnit přípravu České republiky a jejího vzdělávacího systému na budoucnost, v níž je jedinou jistotou změna. A hlavním klíčem k přípravě na budoucnost plnou změn je právě rozvoj podnikavosti, který má své místo jak ve školních, tak mimoškolních aktivitách.

Jednou z organizací s nejdelší historií podpory podnikavosti v České republice je Junior Achievement (JA Czech), založená v roce 1992 Tomášem Janem Baťou. Nabízí širokou škálu vzdělávacích programů pro žáky i studenty. Navíc s mezinárodním přesahem, protože je součástí celosvětové sítě JA. Není bez zajímavosti, že samotná JA vznikla v USA jako organizace podporující výuku podnikavosti již v roce 1919. Postupem času se její mimoškolní programy staly nedílnou součástí výuky ve více než 120 zemích světa.

Projekt, který spolu s kolegou Ing. Lukášem Hánou vedeme na Základní škole v Dolních Břežanech v 8. a 9. ročnících, vychází právě z principů a programů JA Czech. Ty doplňujeme o další know-how z praxe a také o téma kritického myšlení. V rámci kurzu JA Abeceda podnikání se žáci seznamují se základními koncepty podnikavosti, které si mají šanci hravou formou vyzkoušet. Následně umožňujeme skupinám žáků založit si vlastní reálnou firmu v rámci JA minifirma, se kterou si vyzkouší podnikání v praxi.

Koncept studentských (žákovských) firem je osvědčenou formou výuky podnikavosti v mnoha zemích světa, obvykle na úrovni předposledních ročníků středních škol. Naše zkušenosti však ukazují, že je možné tuto výuku úspěšně zařadit již do posledních ročníků druhého stupně škol základních. Žáky praktická výuka baví, rádi do realizace zapojují všechny současné technologie, které mnozí umějí dokonale ovládat, a zároveň přirozenou a praktickou cestou získávají kompetence k podnikavosti. Žákovské firmy navíc úspěšně reprezentují svou základní školu a mohou mít i pozitivní vliv na místní komunitu.

Zapojení kurzů do výuky nemusí být jednoduché z pohledu rozvrhu a množství povinných předmětů, dlouholeté zkušenosti však ukazují, že je možné. Obavy z přílišného zaměření žáků na podnikání namísto tradičních předmětů se nepotvrzují. Naopak mnozí se v nich zlepšili právě díky osvojení podnikavosti. V praxi se nám osvědčilo nebát se dát žákům velký prostor pro samostatnou činnost a být jim v rámci jejich podnikání spíše kouči než vyučujícími. Skvělé je také zapojení podnikatelů z praxe, ideálně těch, kteří podnikají ve stejném oboru jako daná žákovská firma.

Ať už se rozhodnete zařadit výuku podnikavosti jako samostatný předmět, projekt, nebo ji integrujete do ostatních předmětů, dáváte svým žákům velký náskok do budoucna. A koneckonců i pro samotnou školu a vyučující je svěží vítr podnikavosti příjemnou změnou. I přesto, že jsme se jí možná ze začátku bránili.

Josef Müller,

otec na rodičovské dovolené,
lektor GrowJOB Institute,
zapsaný mediátor,
výkonný ředitel JA Czech
v letech 2007–2017

Pomáhat nezištně druhým je klíčová kompetence

TOMÁŠ VOKÁČ

Dobrovolnictví nemělo v české společnosti, natož ve školství dlouho významnou roli. I v současné době často bojuje o svou pozici vedle tradičního vzdělávání. Minulý, komunistický režim se navíc postaral o to, že pomáhat ostatním byla ideologická povinnost, kterou lidé vykonávali víceméně s odporem. Ani po třiceti letech svobody se nezdá, že by dobrovolnictví, tedy pomoc druhým, mělo být zásadní součástí nejen české společnosti, ale i školství obecně. Přitom je to zcela jednoznačně klíčová kompetence budoucnosti.

Dobrovolnictví je doména neformálního vzdělávání. Do škol jej v propracované, systematické rovině přináší program DofE (Mezinárodní cena vévody z Edinburghu). Úžasný německý pedagog Kurt Hahn, zakladatel DofE, pomoc druhým (vedle pohybu, rozvoje dovedností a expedic) vtělil do programu již v roce 1956. Věřil, že žáci a studenti mají rozvíjet kromě odolnosti či vytrvalosti i sounáležitost a soucit k druhým. V rámci programu tak každý student minimálně jednou týdně po dobu šesti až osmnácti měsíců podle úrovně dobrovolně pomáhá. Doučuje spolužáky, chodí do domova důchodců, pomáhá v neziskových organizacích apod. Důležitá je pravidelnost a dlouhodobost činnosti. Posílení vědomí u studentů, že odpovědnost a pomoc druhým není krátkodobá záležitost. V roce 2022 tak žáci a studenti zapojení do DofE vykonali neuvěřitelných 56 000 dobrovolnických hodin. A učitelé, kteří je programem na školách provází, pak 90 000 dobrovolnických hodin v rámci vedení studentů v program a 30 000 hodin na expedicích.

Studenti se často dobrovolnictví obávají. Mají strach, že nebudou dostatečně dobří, že o jejich pomoc nebude zájem, že se jim spolužáci budou smát. Opak je pravdou. Když jsme v DofE měřili v roce 2021 dopad programu, ukázalo se, že dobrovolnictví považují za součást, která je nakonec nejvíce naplňovala. Ve výzkumu společenského dopadu jsme zjistili, že zatímco před DofE se dobrovolnictví věnovalo 37 % studentů, během něj to již bylo 95 % účastníků. Ba co více, po skončení programu zůstalo u dobrovolnictví 72 % žáků a studentů.

Klíčové na celém konceptu DofE je dobrovolnictví zažít. Nikoli o něm pouze číst či si vyprávět, ale prožít skutečné příběhy, kdy na druhé straně stojí často někdo, kdo je vděčný za vaši pomoc. Čím dříve podobné vnímání pomoci druhým žáky a studenty naučíme, třeba skrze DofE, tím lépe je připravíme na budoucí život, ve kterém nebudou hledat pouze prospěch vlastní, ale i prospěch lidí kolem sebe.

Tomáš Vokáč,

výkonný ředitel Mezinárodní ceny
vévody z Edinburghu, DofE

Matt Field,

velvyslanec Spojeného království Velké Británie
a Severního Irska v ČR

Zvídavost je klíčovým předpokladem úspěchu

MATT FIELD

Celý život věřím v sílu vzdělání. Sílu, která dokáže měnit životy a otevírá nové příležitosti pro všechny. Jsem hrdý na to, že stejný postoj má i britská vláda a formální i neformální vzdělávání intenzivně podporuje.

Jako diplomat a také jako dobrovolník jsem pracoval v tak rozdílných zemích, jako je Keňa nebo Japonsko. Na vlastní oči jsem viděl obrovskou hodnotu toho, když se lidé aktivně vzdělávají a rozšiřují své obzory. Uzavřeme-li se novým zkušenostem a poznatkům, ztrácíme možnost plně prožít a pochopit vzrušující a rychle se měnící svět, ve kterém žijeme.

Jako rodič jsem se také naučil, jakou sílu má to, čemu psychologové říkají růstové myšlení, kdy každý z nás věří, že je možné rozvíjet své schopnosti a rozšiřovat své znalosti. Právě lidé, kteří jsou ochotní zkoušet nové věci a vytrvat ve svém úsilí, vždycky byli a budou úspěšní. Víím, že dostat se do takového myšlenkového nastavení není lehké – jako někdo, kdo se snaží naučit se česky, to mohu dosvědčit –, ale je to nezbytné, účinné a obohacující.

Pevně věřím také v důležitost neformálního vzdělávání a dobrovolnictví. Je to jeden z důvodů, proč jsem tak rád, že je Cena vévody z Edinburghu zde v České republice tak úspěšná. Dávno předtím, než jsem se stal diplomatem, jsem měl mnoho příležitostí pomáhat druhým, což obrovsky povzbudilo mou vlastní zvídavost a zájem o druhé. A zvídavost, možná víc než cokoli jiného, je určujícím předpokladem úspěchu. Může vás zavést na úžasnou cestu, ať už jste student, vědkyně, učitel, umělkyně, voják, aktivistka, nebo velvyslanec. Tam venku je vzrušující svět. Pojďme ho prozkoumat.

Hrdinství ve vzdělávání

DOMINIKA KOPČIKOVÁ, TOMÁŠ SPÁČIL

Moderní vzdělávání klade stále větší důraz na hodnoty jako nezbytnou součást vzdělávacího procesu. Vzhledem k vysoké dynamice dnešního světa, funkcím moderních technologií a nedávnému nástupu umělé inteligence by výuka neměla, ba co víc, nesmí být pouze o předávání suchých faktů a znalostí. Bez nich se neobejdeme, jsou ale pouze jednou z podmínek kvalitního vzdělání. Vzdělávací proces by totiž měl být založen také na cvičení a trénování dovedností, ani to však nestačí. Jak název článku napovídá – a pro většinu ze čtenářů to samozřejmě není novinkou –, výuka má být též o formování postojů a hodnot, které hrají klíčovou roli v osobním i společenském rozvoji (nejen) mladých lidí. Právě hodnotové vzdělávání dnes zažívá výrazný vzestup. Jenže jak jej uchopit a srozumitelně, konkrétně a uvěřitelně předávat hodnoty žákům? Edukační programy Paměti národa snad mohou být alespoň částečnou odpovědí.

Dominika Kopčiková,
vedoucí Vzdělávání Paměti národa

Tomáš Spáčil,
koordinátor a metodik
vzdělávacích programů

Ve Vzdělávání Paměti národa usilovně pracujeme na tom, aby pedagogické cíle všech našich edukačních aktivit, které nabízíme školám, byly v souladu s aktuálními trendy a nejnovějšími vědeckými výzkumy. Bez ohledu na konkrétní typy programů, tedy ať už se jedná o několikaměsíční projekt s názvem Příběhy našich sousedů, či zážitkové workshopy trvající pár vyučovacích hodin, jsou cíle těchto aktivit definované tak, aby zahrnovaly znalostní, dovednostní, ale i hodnotovou a postojoyou rovinu. Jednou z klíčových myšlenek je přenést výuku za hranice pouhého přiblížení historických faktů. Zásadní tedy není jen studentům sdělit, kdy a jak se například odehrála sametová revoluce, ale přiblížit jim pohled osob, které tento klíčový milník české moderní historie prožily. Věříme totiž, že studenti právě díky propojení velkých a malých dějin na pozadí konkrétního lidského příběhu porozumí nejen nedávné minulosti, ale odpoví si třeba i na hodnotové otázky, které historii a současnost propojují.

Přestože mnozí pedagogové a studenti vnímají důležitost hodnotového vzdělávání, stále častěji se objevuje otázka, jak nalézt jeho konkrétní obsah a jak ho efektivně implementovat do učebních plánů. Jinými slovy jak učinit hodnoty uvěřitelné a jak je ke studentům autenticky a nenásilně dostat. I když se tedy výchova k hodnotám stává integrovanou součástí vzdělávání, nacházíme se před náročným úkolem: převést tuto teorii do praktické realizace.

Silná slova jako hrdinství, čest, odvaha nebo solidarita mohou na mladou generaci působit buď jako filozofické fráze, nebo ještě hůře jako pouhé učitelské floskule. Přiblížení abstraktních konceptů je však možné hledat právě v životech, činech a chování pamětníků. Hodnoty projevující se v pamětnických příbězích využívaných v edukačních programech Vzdělávání Paměti národa mohou být pro mladou generaci přístupnější, pochopitelnější, ale hlavně uvěřitelnější. Příběhy nám navíc často odhalují hloubku hodnot a jejich lidskost. Mnohé z pamětníků vnímáme – nutno dodat, že oprávněně – jako hrdiny. Ale jen málo z nich by vám řeklo, že se za hrdinu nebo hrdinku doopravdy považují. Pamětnické příběhy nám tak pomáhají odhalit důležitou pravdu: že i malé projevy solidarity, odvahy a lidskosti mohou formovat hrdinský charakter. Lidé se totiž nechovali hrdinsky jen během významných historických událostí, ale také ve svém každodenním životě. Inspirativní může být příběh ženy, která se rozhodla pomáhat lidem v nouzi, nebo muže, který hájil svá přesvědčení i v obtížných chvílích. Mohou to být lidé, kteří se svým gestem postavili za spravedlnost a pravdu, i když věděli, že takový čin může mít dopad na další průběh jejich života.

Americký psycholog Philip Zimbardo, který se otázkami hrdinství v každodenním životě zabývá, říká: „Hrdinou se člověk nerodí, ale stává.“ Ve své práci se snaží změnit pohled na hrdinu jako na někoho výjimečného, unikátního a odlišného. Dle Zimbarda může být hrdinou kdokoli z nás nehledě na věk, tedy i děti a mladí lidé. Nemluví o obětování životů, ale o každodenních dobrých skutcích, které vedou k lepšímu

životu lidí žijících kolem nás. Příběhy pamětníků inspiraci k takovému chování poskytují a ukazují. Rozhodnutí a činy v rámci našich běžných životů mohou mít velký dopad na osudy ostatních, a to bez ohledu na to, jak malé se nám mohou zdát. Pamětníci vzpomínající na své rozhodovací procesy a reflektující své motivace k nej-různějším činům studenty mohou povzbudit k tomu, aby ve svém každodenním životě přispívali k pozitivním změnám ve světě kolem nás, aby byli odvážní a postavili se zlu a nespravedlnosti.

Budeme rádi, když budete o hodnotách ve výuce přemýšlet třeba právě skrze pamětnické příběhy. Všechny naše programy si můžete objednat na www.skoly.pametnaroda.cz.

Proč musejí iniciativní mladí lidé měnit budoucnost a být přitom hodnotově ukotveni?

TOMÁŠ HAZLBAUER

Lze mít dobré vztahy ve společenstvích bez hodnot? Co vlastně hodnoty ve školách přinášejí? Proč a jak do škol patří demokratické hodnoty? A mohou mladí lidé o hodnotách mluvit nebo je i zažívat?

Mít svoje hodnoty

Nevím, jak to máte vy, ale málokdy zažívám rozhovory o hodnotách, a když s nimi začínám, vzbuzuje to v lidech trochu rozpaky. Přitom když člověk nemá svoje osobní hodnoty, jak si volí své povolání? Směřování? Jak mohu jako pedagog vést kolektiv, nastavovat hodnoty či normy jiným? Podle čeho a jak se v různých situacích ve třídě rozhodují? Jak vlastně mohu učit?

Ve třídě se nám navíc obvykle sejdou podobně staré děti z podobné lokality – jinak je to uměle vytvořený kolektiv, u kterého tak trochu všichni počítáme, že v něm budou panovat dobré vztahy. Ale děti přicházejí z různých prostředí, s různými hodnotami. A pokud o kolektiv ve škole nikdo vědomě nepečuje, je bláhové očekávat, že se děti budou cítit ve třídě bezpečně a naplňovat svůj potenciál na maximum.

Domnívám se, že jako učitelé, kteří v hodinách po celé dny a týdny provázejí velké skupiny dětí na jejich cestě za osobním, sociálním a výchovně-vzdělávacím rozvojem, se bez hodnot neobejdeme...

Hodnoty školy

V poslední době se běžně mluví o vizi školy, ale poměrně málo je slyšet, že i vize stojí obvykle na hodnotách. A tak je opravdu podstatné vědět, zda jsme ve škole, pro kterou je důležitý výkon, anebo bezpečné prostředí, zda upřednostňujeme individuální přístup, nebo spíše kolektivní, zda chceme uplatňovat demokratické principy, nebo jde o to, aby se děti naučily plnit si povinnosti.

Škola bez hodnot nemůže úspěšně nastavovat a vědomě vytvářet svou kulturu. Přitom kultura školy definuje to, jak se k sobě lidé ve škole chovají a jaké normy chování a jednání mají učitelé předávat dětem. Pokud nepojmenováváme hodnoty školy a netvoříme kulturu školy, spoléháme se na to, že výchovně-vzdělávací proces ve škole zkrátka nějak dopadne. A to není strategické řízení, ale spoléhání se na přízeň osudu.

Demokratické hodnoty?

Pokud někdo váhá, jaké hodnoty by v jeho škole neměly chybět, a právem se obává příliš objemného a různými výklady zatíženého pojmu demokracie (mimochodem i školský zákon mimo jiné říká, že by mělo docházet k „pochopení a uplatňování zásad demokracie“), může si ve školském zákoně vybrat dílčí hodnoty, které najdeme hned v cílech vzdělávání (např. rovný přístup, vzájemná úcta, respekt, názorová snášlivost, solidarita, odpovědnost, ...). Když pak budeme pokračovat od vize a hodnot dál ke školnímu vzdělávacímu programu, mělo by dojít k jakémusi protnutí toho, co si děti mají podle nás z naší školy odnášet, a způsobu, jak toho dosahujeme ve výuce a dalších interakcích.

Pokud mluvíme o občanském vzdělávání, je nápomocný kompetenční model Rady Evropy, který poukazuje na to, že ke komplexnímu a funkčnímu občanskému rozvoji patří právě hodnoty, ale i postoje, dovednosti a znalosti. Právě občanské vzdělávání obecně ve školách trpí nižší mírou vydefinování hodnotového ukotvení škol a někde i absencí cílené tvorby kultury školy. Ukazuje se totiž, že jen ve výchově k občanství se potřebné vzdělávací cíle nedokážou naplnit. Že občanské vzdělávání je něčím, co obvykle prostupuje celou školou a projevuje se v mnoha pestrých a různých situacích, nikoli v jednom předmětu jednou týdně.

Hodnoty, které někde visí na ceduli či jsou zapsané pouze v ŠVP, ale nejsou žité, neplní svou funkci. Někde jsem četl, že hodnoty, jež se mnou nejsou sdílené, se stávají pouhým rozmarem. Hodnoty se musejí ve škole nejen pojmenovávat a diskutovat, musejí se především žít. Není například možné, abychom deklarovali, že jsme „otevřená“ škola, a přitom se nedalo do školy dozvonit, dovolat, dostat.

Žákovský parlament

Skvělou příležitostí, jak posilovat zažívání hodnot, je funkční žákovský parlament. Děti se v něm učí, že stojí za to být iniciativní a pečovat o budoucnost vlastní i druhých. Parlamenty už dávno nejsou jen „nástrojem participace“ či cestou, jak řešit veřejné dění ve škole. Naopak skvěle integrují zažívání hodnot a norem chování uvnitř kolektivu, ale i rozvoj občanských dovedností a postojů.

Co se stane, když na hodnoty ve škole rezignujeme?

Dovolím si být v závěru velmi stručný: iniciativní, dovednostmi vybavený, o vlastním vlivu přesvědčený člověk bez ukotvených hodnot může být klidně nebezpečný radikální nacionalista nebo úspěšný, zdatný manipulátor.

Tomáš Hazlbauer,
ředitel CEDU

Pěstování demokratických hodnot je investicí do budoucnosti

BÁRA STÁRKOVÁ

V dnešní době čelí demokracie mnoha výzvám, jako je vzrůstající extremismus, šíření dezinformací, rychlý vývoj nových technologií, prohlubující se sociální nerovnosti, klesající důvěra v instituce či apatie vůči systému jako takovému. I proto hraje vzdělávací systém klíčovou roli ve formování občanů schopných aktivní účasti ve společnosti. Občanů, kteří ovládají kritické myšlení a dovedou se na dnešní rychlou dobu adaptovat.

Demokracie je základním kamenem naší společnosti a je třeba ji chápat nejen jako politický systém, ale také jako životní styl a hodnotu, kterou je nutné předávat dalším generacím. Je důležité ji nebrat jako samozřejmost, ale jako naši vlastní zodpovědnost, které je potřeba věnovat zvýšenou pozornost. Proto je klíčovým prvkem demokracie aktivní občanství – a to je něco, co by se mělo začít vyučovat již od mládí. A i v tom může každý učitel napomoci.

Učitelé hrají klíčovou roli v určování způsobu, jak budou mladí lidé chápat demokratické hodnoty a jak budou schopni se aktivně podílet na společenském dění. Je to úkol velmi zodpovědný, ale jeho plnění se společností jako takové v dlouhodobém hledisku vyplatí. Ne každému také může být po chuti – začlenění výuky o demokracii do učebních plánů může pro učitele představovat nové výzvy, jako otevírání politických otázek, interdisciplinární vyučování kritického myšlení či boj s nedostatkem času v kurikulu. I k jejich řešení mohou napomoci desítky organizací, které jsou na daná témata experty a dokážou svými aktivitami přímo zapojit studenty.

Jednou z možností, jak učitelé mohou motivovat své žáky k aktivnímu občanství a odpovědnosti, je studentská organizace akcí a jejich zapojení do chodu školy – ať už jsou to simulace studentských voleb s JSNS, příprava středoškolských majálesů, či organizace Sametu na školách k 17. listopadu. To nejenže rozvíjí dovednosti kritického myšlení, ale také motivuje studenty k účasti ve společenském a školním dění. Podporujeme aktivity, které umožňují mladým lidem projevit svůj názor a učit je respektovat názory ostatních.

Demokratické hodnoty nejlépe rozkvétají, když jsou aplikovány přímo „v terénu“. Právě zde vstupují do hry iniciativy jako studentské parlamenty CEDU, program DofE či organizace skautů. Ve všech těchto programech mají mladí jedinci příležitost

Bára Stárková,
předsedkyně správní rady
Díky, že můžem

zažívat demokracii v praxi a rozvíjet dovednosti, které jsou nezbytné pro aktivní účast ve společnosti – adaptibilitu, kritické myšlení či formování charakteru. Získávání těchto zkušeností v terénu vytváří silný základ pro budoucí občanskou odpovědnost a posiluje hodnoty demokratické společnosti.

Pro mladé lidi je důležitá inspirace, která se nejlépe předává reálnými příběhy. To mohou učitelé podpořit i organizováním workshopů a přednášek s hosty, kteří mají zkušenosti s právem, historií, politikou nebo aktivismem – s pamětníky z Paměti národa, zástupci organizace Konsent či Jsme fér. Podobná setkání mohou rozšířit obzory studentů a poskytnout jim inspiraci ke konkrétním krokům ve prospěch demokracie.

Pěstování demokratických hodnot ve studentech představuje investici do budoucnosti, která může posílit stabilitu, spravedlivost a otevřenost společnosti. Investici, které může napomoci každý z nás. Vzdělávání o demokracii a jejích hodnotách je tak nejen klíčovým krokem k pěstování odpovědných a aktivních občanů, ale hlavně k posilování naší společnosti.

Jak ve školách žít a připomínat hodnotu humanismu?

EVA LUSTIGOVÁ

Humanismus bychom měli vnímat jako nezbytnou část demokratické společnosti. Jeho hodnotu bychom měli kultivovat, podporovat, integrovat a připomínat nejen ve vzdělávání, ale ve všech sektorech a částech našeho života. Nedá se oddělit, vše je propojené. Zdá se mi to podobné jako při hledání rovnováhy mezi prací a životem (work-life balance). Znáte někoho, kdo nežije, když pracuje, nebo naopak? Možná, že on či ona žijí lépe a intenzivněji, když pracují.

Jak tedy pracovat s humanismem ve školách? Jak ve školách žít tak, aby jejich „obyvatelé“ mohli neustále a soustředěně rozvíjet svůj lidský potenciál a dělat to v pohodě? A aby se chtěli a mohli aktivně zapojit do občanské společnosti? K tomu je zapotřebí jedna důležitá věc a to je jít příkladem. Poskytnout respekt, důvěru, otevřenost, naslouchat s cílem porozumět tomu, co školáci říkají a chtějí říct. Jde tedy o humanistický postoj (přístup) a chování pedagogů a vychovatelů ke školákům od prvopočátku organizovaného vzdělávání – začíná to „v kolébce“ a jistě pokračuje od předškolního věku všude, kam děti a později mladí dospělí chodí. Nejde jen o školy, protože vzdělávání a výchova neznají hranice – uskutečňují se bez přestávek ve školách, zájmových kroužcích, s vrstevníky, doma.

Nadační fond Arnošta Lustiga vnímá humanismus jako jeden z Lustigových hlavních nadčasových odkazů a jako důležitou výzvu. Jeho slovy: „Stále to visí ve vzduchu. Myslím si, že svět je nebezpečný ještě jinak než nemocemi duše. Nemoci společnosti – jako rasismus, nacionalismus, fanatismus – bych nepodceňoval. To nebezpečí se bohužel nejenom nezmenšilo, ale zvětšilo... mám strach o své děti.“

Humanismus a univerzální lidské hodnoty, které z nás dělají lidi, proto cíleně integrujeme do našich vzdělávacích programů. Například v metodice k workshopu *JÁ CHCI BÝT ČLOVĚK – zpráva Arnošta Lustiga hvězdám a nejen jim* se zabýváme následujícími oblastmi: co je humanismus, jaká cesta dovedla spisovatele Arnošta Lustiga k humanismu a jaký je vlastní pohled na humanismus zúčastněných studentů (čtrnácti-, patnáctiletých nebo starších) tady a teď? Výsledkem workshopu jsou studentské aforismy o lidství, které se stanou součástí knihy *JÁ CHCI BÝT ČLOVĚK – zpráva studentů hvězdám a nejen jim*. Kniha bude publikována v rámci mezinárodní studentské konference, jež se uskuteční po doputování stejnojmenné mezinárodní vzdělávací výstavy,

Arnošt Lustig s dcerou Evou

Foto: Jaroslav Brabec

kterou jsme v roce 2022 zahájili v rámci českého předsednictví v Radě EU v planetáriu v Bruselu. V minulém roce byla k vidění na hvězdárnách v Praze a v Brně, letos se vrátí do Prahy a pak se přesune do Planetária Ostrava.

Aforismy studentů:

„Stále děláme to, co nechceme, aby dělali oni nám.“

Česká škola bez hranic, Brusel

„Člověk je dobrý vynálezce, ale špatný uživatel.“

ZŠ Antonínská, Brno

„Odkryj své vrstvy a poznej své jádro.“

Gymnázium Paměti národa

Nadační fond Arnošta Lustiga

Vizí této umělecky orientované vzdělávací instituce je kultivace humanismu a spravedlnosti na celém světě šířením uměleckého odkazu a humanistických hodnot Arnošta Lustiga, jednoho z nejvýraznějších českých spisovatelů, který přežil holokaust.

Eva Lustigová,

spoluzakladatelka, předsedkyně správní rady a výkonná ředitelka
Nadačního fondu Arnošta Lustiga

Všechno začíná setkáním

DAVID MACEK

„Bud' ty tou změnou, kterou chceš vidět ve světě.“ Tento výrok, připisovaný Mahátmovi Gándhímu, stojí spolu s iniciativou Global Compact on Education na počátku příběhu, který mě přitáhl ke službě v Národním pedagogickém institutu ČR. Čím jsou ta slova tak atraktivní? Rezonuje v nich touha po tom, aby nezůstávalo u jen proklamací, abychom dobré úmysly ztělesňovali, aby se slovo stávalo tělem. A to je metoda doslova Boží. Jádrem křesťanství je z této perspektivy „neuvěřitelný“ vánoční příběh Boha, který nezůstává lhostejně někde v dáli, nespokojí se se sladkými či hrozivými vzkazy. V touze zachránit lidi se naopak stává nepředstavitelně blízkým, jedním z nás, bere na sebe naše tělo. Evangelista Jan říká o dítěti v betlémských jeslích, že „logos (slovo, smysl) se stal tělem a přebýval mezi námi“. Představuje tedy Ježíše jako ztělesněné slovo, ztělesněný smysl, ztělesněnou Boží touhu, nabídku blízkosti, soucitu, něhy.

Nic v nás nedokáže vyvolat větší touhu po změně než osobní setkání s výjimečnou, čímsi zářivě proměněnou lidskostí. S někým, kdo je zkrátka jiný. Proto považuji za základní metodu výchovy, vzdělávání a jakéhokoliv rozvoje setkání, setkání s jiným, setkání s jinakostí. Všechno začíná setkáním. Celá výchova by tedy měla být jedním velkým uváděním do kultury setkání, do zkušenosti růstu prostřednictvím naslouchání a sdílení. Často si připomínáme, že v centru vzdělávacího procesu by měla být osoba, že „učíme děti, ne předměty“. V tomto ohledu bych dodal: ve středu zájmu by měla stát osoba a kultivace jejího vztahu k jinému. Praxe ukazuje, že úspěch výchovy nezáleží primárně ani na připravenosti učitele, ani na schopnostech žáků, ale na kvalitě jejich setkání, tedy na vztahu, který mezi nimi vznikne. Vztah vychovává obě strany a zároveň je přesahuje. I vzdělávané stojí proto za to zvát k utváření vzdělávacího procesu. Ve zkušenosti silného vztahu se – podobně jako v lásce – všechno, i dříve šedé každodennosti, stává smysluplnou událostí.

Existují v Evropě lidé a místa, kteří tyto principy ztělesňují? A můžeme je někde vidět? ;-)

Existují – a postupně je s festivalem Meeting Brno, Vzdělávacím institutem pro Moravu a nově i Domem zahraniční spolupráce představujeme na brněnských konferencích Region (2022), Česko (2023) a Evropa jako education village (24.–25. 6. 2024).

Doslova hvězdným, světově uznávaným příkladem inkluzivní excelence je italská asociace Cometa. Do současné podoby „města ve městě“ se vyvinula zcela

neplánovaně. Stačilo, že se mladí úspěšní manželé, kteří programově neplánovali vlastní děti, po jednom uhrančivém setkání s pedagogem Luigim Giussanim ujali v roce 1986 HIV pozitivního malého sirotka, jehož se nikdo nechtěl ani dotknout. Zásadně obohacující zkušenost přijetí dítěte, které nemá perspektivu, cítili potřebu opakovat a mimoděk pro ni získávali další páry v okolí. Dnes se desítky manželů a před 15 lety otevřená střední odborná škola Oliver Twist ujímají stovek jinak beznadějných případů a v krásném prostředí nad Lago di Como jim pomáhají objevovat a rozvíjet vlastní potenciál. Občas se proto může stát, že africký mladík či dívka, kterým pobřežní hlídka zachránila na jižním italském pobřeží holý život, do roka či dvou obsluhují v rámci gastronomické praxe hollywoodské hvězdy v michelinských restauracích u švýcarských hranic. Cometa je od roku 2015 partnerem snad největší střední školy u nás na brněnské Charbulově ulici.

Tahle kometa mi v posledních letech ukazuje cestu k dalším skvělým osobnostem a institucím. Třeba k Hansi van Mourik Broekmanovi, řediteli nejlépe hodnocené britské školy pro děti od 4 do 19 let Liverpool College, k madridským colegios Kolbe a Newman, milánské Sacro Cuore a mnoha osobnostem z asociace ředitelů škol DiSAL, které každoročně potkávám na velkolepém Meetingu Rimini.

Co je spojuje? Zejména dva momenty. Ptají se spíše „Kdo jsem?“ než „Co mám dělat?“. Díky tomu si jsou dobře vědomi svého „modrého plamene“: žijí tím, co je skutečně jejich vlastní dar a úkol. A jsou ve svém prostředí ohniskem a katalyzátorem „education village“. Protože, jak připomíná Global Compact on Education, „k výchově dítěte je třeba celé vesnice“.

David Macek

v NPI ČR vede krajské pracoviště v Brně a rozvíjí partnerství s inspirativními zahraničními osobnostmi a institucemi. Iniciátor a viceprezident festivalu Meeting Brno.

Hodnotový svět pohledem generace Z

ADÉLA KUNDRÁTOVÁ

Sestaví-li si každý z nás svůj žebříček hodnot, troufám si říct, že všichni umístíme vzdělávání na jednu z předních příček. Ať už formální, nebo neformální, vzdělávání samotné je důležitou hodnotou, a zvláště mladá generace si bez něj nedokáže představit svůj život.

V současné rychle se měnící době se tato instituce posouvá, a spolu s ní i její dílčí aspekty a témata, která jsou pro studenty důležitá. Hodnoty, které byly pro generace před námi podstatné, jsou pro generaci Z často jen přežitky, bez nichž by se ráda obešla. Současně jsou ale mladými lidmi do veřejného prostoru přinášena nová témata, která byla dlouhá léta opomíjena – například psychické zdraví, udržitelnost nebo digitální technologie – i studentský žebříček cílů a priorit vzdělávání prochází nemalými změnami. Které hodnoty ve vzdělávání jsou pro konkrétně středoškolské studenty momentálně ty nejdůležitější?

Participace

Jednou z nejdůležitějších hodnot je pro spoustu dalších mladých lidí participace. Tento relativně široký pojem je možné chápat různými způsoby – osobně pro mě znamená aktivní zapojování, které by mělo být podporováno ve všech oblastech veřejného dění, zejména pak v oblasti vzdělávání a ve všech procesech s ním spojenými. Na školní úrovni jsou to třeba školní parlamenty a podpora studentských projektů, ale může to pokračovat i dál – v budoucnu bych se ráda dočkala většího zapojení studentů do rozhodování ohledně pravidel ve škole, metod vyučování nebo kurikula. Proč je to důležité? Participace mladých a studentů vede k lepší zpětné vazbě na chystané změny, k většímu zájmu o školu a další motivaci ke vzdělávání – už to nebude jen „o nás bez nás“, ale budeme mít skutečně možnost ovlivnit to, jak se ve škole cítíme a co se učíme.

Demokracie

Za velmi podstatnou považuje Jan Gondek, aktivní student z Prahy, i hodnotu demokracie: „Myslím si, že tato hodnota bohužel není v českých školách moc aktivně

vyznávaná. Bez kvalitního občanského vzdělávání nemůže česká společnost zdravě fungovat a prosperovat – jeho důležitost je o to větší v dnešní době, kdy zažíváme neustále narůstající společenskou polarizaci. Značná část škol nevyznává demokratické principy ani ve svém samotném fungování. Nejen, že studenti kvůli vedení školy často nemají možnost sdružovat se ve školních samosprávách, ale pokud veřejně vyjádří svůj názor na situaci ve škole, jsou za to ještě perzekvováni.“

Současný model, který určuje jasnou hierarchii mezi učitelem a žákem, je právě jednou z věcí, kterou by studenti v 21. století chtěli opustit. „Dle mého mínění je právě na demokratických hodnotách postavena kvalitní výuka všech předmětů – žáci by měli dostávat více prostoru se při výuce svobodně vyjadřovat a tázat se třeba i na to, k čemu jim daná látka v životě bude a proč by se danou věc měli učit. Tento dialog je klíčový pro dosažení větší motivace žáků k učení.“

Rovné příležitosti

„Mám-li si vybrat pro mě nejdůležitější hodnotu, bylo by to dozajista mé vnímání školství, potažmo vzdělání jako základního lidského práva a rovné příležitosti pro všechny,“ říká Lukáš Langer, student angažující se ve zlínském krajském student-ském parlamentu.

„Nikdo z nás si nevybíráme, do jaké se narodíme země, do jakého města, či dokonce ani do jaké rodiny. Ať už jsme bohatí, či chudí, nadaní, či průměrní, zástupci majoritního etnika ve společnosti, či menšinou, právo na vzdělání máme všichni stejné. Kvalitně se vzdělávat a sebezvíjet prostřednictvím školství jako takového by mělo být rovnou příležitostí pro všechny. Kvalitní školství je základem moderní společnosti a mnohdy představuje jedinou možnost pro mladého člověka, jak se posunout ve společenském žebříčku a svobodně si tvořit vlastní budoucnost. Nikdo by proto neměl být nucen vybírat si mezi špatnou a podprůměrnou školou, ať už žijete v Praze, či Orlové. Právo na vzdělávání je základním lidským právem, já bych si ale přál, aby bylo základním lidským právem právo na kvalitní vzdělávání, a to pro všechny.“

Kritické myšlení a práce s informacemi

„Z mého pohledu by zásadní hodnotou v českém školství měl být rozvoj kritického myšlení a podpora práce s informacemi,“ říká Antonín Pipa, středoškolák z jihlavského gymnázia. „V dnešním světě moderních technologií, kdy k nám informace přicházejí velmi rychle a ve velkém množství je těžké vyfiltrovat, které mají hodnotu a můžeme je považovat za relevantní. Současně s rozvojem AI je vytvořit například deepfake video mnohem jednodušší než kdykoliv dříve, ale rozpoznání takového

video je skoro nemožné. Součástí toho všeho je i mediální výchova a osvěta právě v oblasti AI a moderních technologií, se kterými se setkáváme denně, ale velká část naší společnosti s nimi nedokáže nakládat,” dodává.

Každý z nás bude hodnoty ve vzdělávání vnímat jinak. Vzdělávání má mnoho aspektů, a pokud bychom se na něj podívali z jiných úhlů pohledu – z pohledu učitelů, rodičů nebo politiků – jistě bychom vyzdvihli jiná, ale neméně důležitá témata. Co ale je a vždy bude centrálním bodem ve vzdělávání, jsou studenti. Jejich ideály, názory a hodnoty jsou hybnou silou, která pohání neustálý vývoj a zlepšování vzdělávacích systémů v České republice nebo v zahraničí.

Adéla Kundrátová,
předsedkyně
České středoškolské unie

Martina Viktorie Kopecká,
farářka Církve československé husitské,
od roku 2021 vyslankyně dobré vůle,
psychoterapeutka a krizová interventka,
prezidentka Meeting Brno

Škola jako učebnice

MARTINA VIKTORIE KOPECKÁ

Před pár týdny jsem na jedné z mnoha konferencí pro pedagogické pracovníky přemýšlela nad tím, zdali prostředí školy a její nálada přispívá k formování charakteru dětí. Důležitou otázku po hodnotách, které se nacházejí kdesi v prostoru mezi tabulí a lavicemi, jsem brala zcela vážně a podobně seriózně k ní přistupovali účastníci. Zpětně viděno rozpoznávám na celé situaci jednu vadu, žel poměrně podstatnou. Přesvědčovala jsem dávno přesvědčené, zkušené pedagogy, kteří ještě předtím, než zazněla první věta, měli jasno. A nepochybují o tom, že i čtenář tohoto textu bude tento pohled sdílet.

V jádru textu je tedy spíše úvaha o tom, že nejen učitel učí žáky a studenty hodnotám, ale že tento proces probíhá oboustranně. Být pomyslnou reflexivní deskou je úloha zodpovědná, ale stejně tak i obohacující. Učení žáky tomu, co nám jednou oni sami připomenou, bych popsala jako vytváření nadějeplné budoucnosti.

Ve chvíli, kdy člověk vstupuje do duchovenské služby, je mu předestřen souhrn bodů, které je třeba co nejlépe naplnit. Kněžský úřad je trojí – liturgicky služební, pastýřský a učitelský. Mnohému adepty služby vyučí teologická fakulta, ale to nejdůležitější přichází teprve s praxí. Vědomí, že soudcovská role farářům nenáleží. Do podobně komplexní role přicházejí učitelé. Jsou odborníky v dané oblasti, rodiče jim přenechají úlohu vychovatelů, musejí umět brilantně komunikovat se všemi účastníky procesu vzdělávání a zároveň se stanou již zmíněnými posuzovateli, nestrannými soudci, kteří svým hodnocením, které má být co možná nejpřesnější, nesmějí zít žákům motivaci vytrvat v učení.

O roli soudce se tradičně v kostelích čte poslední neděli liturgického roku, tedy na samém prahu adventní doby. Perikopa, která v bibli nese název „poslední soud“ (Matoušovo evangelium, kap. 25, od verše 31 dál), budí zdání mezinárodního tribunálu, kde se budou řešit historické pravdy a nakonec se dojde k tomu, který národ je v právu a kde leží rozzuzlení celé hádanky lidského společenství.

Text začíná opravdu velkolepě, tak, jak to evangelista Matouš umí: „Až přijde Syn člověka ve své slávě a všichni andělé s ním, posadí se na trůnu své slávy; a budou před něho shromážděny všechny národy.“ Ale o pár slov dál je z figury soudce pastýř, obyčejný (ale kdysi velmi vážený) bača, který odděluje ovce od kozlů, a ty jdou na jednu nebo druhou stranu, aniž by vstupovaly do jakékoliv diskuse a oháněly se advokáty. Neřeší se žádné mezinárodní vztahy ani globalizace, ale sféra vcelku

osobní. Pastýř, tedy Ježíš, praví: „Neboť jsem hladověl, a dali jste mi jíst, žíznul jsem, a dali jste mi pít, byl jsem na cestách, a ujali jste se mne, byl jsem nahý, a oblékli jste mě, byl jsem nemocen, a navštívili jste mě, byl jsem ve vězení, a přišli jste za mnou.“ Ti, kteří spáchali tyto dobré skutky, přitom ani nevědí, že někdy něco takového udělali. Jednali přirozeně, s ohledem na hlas svého srdce a ani by je ne napadlo žádat potlesk okolí. Je jim odpovězeno: „Pravím vám, cokoli jste učinili jednomu z těchto mých nepatrných bratří, mně jste učinili.“ A tak na sebe Ježíš bere každou bolest, bezradnost, bezmoc člověka a vnímá nikoliv velkolepost činů, ale nezištnost a motivaci.

Nakonec je vcelku jedno, jestli jste učitel, anebo farář, v této chvíli nezáleží na předpísově vyplněné třídnici, ale na tom, jaké máte srdce a co se od vás ti, kteří poslouchají vaše slova a přihlíží vašim skutkům, naučí. Až se z nich jednou stanou lidé jakékoliv profese, budou možná nevědomě naplňovat to, čím jste je inspirovali. Milosrdenství oplátí soucitem a na zlý skutek zareagují tak, aby se neroztáčela spirála odplaty. Být učitelem znamená přinášet hodnotu a rozměr naděje do naší budoucnosti.

Cílem vzdělávání je pak svoboda ve smyslu osvobození od duševního otroctví, do kterého zdaleka nespadá jen vydanost na pospas světu, kterému vládou fake news. Tato svoboda je mnohem komplexnější. Dává nám možnost vnímat hodnotu různorodosti v mnoha významech tohoto slova, ale zároveň jasně definovat svůj názor a podložit jej férovou argumentací, které předchází naslouchání i prostor pro to, říci „mýlil jsem se“.

